

คู่มือ

พระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก

ประจำปี ๒๕๖๗

Word-by-Word Translation Tipitaka and
Buddhism Propagation to Global Society

๒๐๒๔

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๔

พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ปีงบประมาณ ๒๕๖๗

คู่มือ การเรียนรู้
พระไตรปิฎก ฉบับแปลโดยศัพท์ (คำต่อคำ)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๔
พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑

คำชี้แจง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ กล่าวถึงพระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑ แบ่งเป็น ๔ ชั้นธกะ ดังนี้

๑. มหาชั้นธกะ ว่าด้วยเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทรงเสวยวิมุตติสุขและทรงพิจารณาปฏิจจนมุปบาท ทั้งโดยอนุโลมและปฏิโลมเป็นต้น, พรหมยาจนกถา ว่าด้วยเรื่องท้าวสหัมบดีพรหมกราบทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์โลก, ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดพระปัญจวัคคีย์ เป็นต้น, ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรเป็นต้น, เรื่องยสกุลบุตร, เรื่องชฎิล ๓ พี่น้อง, ทรงเทศนาโปรดพระเจ้าพิมพิสาร, พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ บรรพชา, อุปัชฌาย์วัตรภาณวาร ต้นเหตุอุปัชฌาย์วัตรเป็นต้น, มูลเหตุอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม, เรื่องว่าด้วยการประณาม, ตติยปริวาส, อันตรายิกธรรม, อภยวารภาณวาร, เรื่องตายเพราะอหิวาตกโรค, เรื่องถือนิสสัย, พายัชฌภาณวาร และอุปสมบทกรรม เป็นต้น

๒. อุโบสถชั้นธกะ ว่าด้วยเรื่องปริพาชกอัญญเดียรัจฉาน เป็นต้น, เรื่องสมมติโรงอุโบสถ เป็นต้น, วิธีสมมติตติจีวรวิปวาसและวิธีถอนสมานสังวาสสีมา เป็นต้น, วันอุโบสถ ๒ เป็นต้น, เรื่องจะแสดงธรรมท่ามกลางสงฆ์ต้องได้รับอาราธนา ก่อน เป็นต้น, หน้าที่สวดปาติโมกข์ เป็นต้น, วิธีทำอุโบสถ ๓ อย่าง, แสดงอาบัติก่อนทำอุโบสถ เป็นต้น, ทำอุโบสถไม่ต้องอาบัติ ๑๕ ข้อ เป็นต้น, วันอุโบสถต่างกัน เป็นต้น,

๓. วัสสูปนายิกชั้นธกะ ว่าด้วยเรื่องวันเข้าพรรษาของภิกษุหลายรูป เป็นต้น, การเข้าอยู่จำพรรษา, วันเข้าพรรษา ๒ อย่าง, การเลื่อนวันเข้าพรรษา, การไปทำกิจแล้วเดินทางกลับภายใน ๗ วัน, อันตรายที่เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้จำพรรษา, การเข้าอยู่จำพรรษาในสถานที่ต่าง ๆ และการต้องอาบัติทุกกฏเพราะรับคำแล้วไม่ทำตามถ้อยคำเกี่ยวกับการจำพรรษา.

๔. ปวารณาชั้นธกะ ว่าด้วยเรื่องภิกษุหลายรูป เป็นต้น, ปวารณาไม่ต้องอาบัติ ๑๕ ข้อ เป็นต้น, ภิกษุเจ้าถิ่นกับภิกษุอาคันตุกะนับวันปวารณาต่างกัน เป็นต้น, ไม่ควรไปไหนในวันปวารณา เป็นต้น, พระพุทธานุญาตเตวาจกาปวารณาเป็นต้น, ภิกษุมิอาบัติห้ามปวารณา เป็นต้น, พวกที่พร้อมเพรียงกันเป็นต้นเลื่อนปวารณา เป็นต้น,

ในการนี้ได้จัดทำคู่มือการเรียนรู้พระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ โดยแบ่งเนื้อหา เป็น ๗ บท ดังนี้

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
คำชี้แจง	๓
บทที่ ๑ ปฏิจจุสมุปปาท	๖
บทที่ ๒ สัตวโลกเปรียบด้วยดอกบัว	๑๓
บทที่ ๓ อัมมจักกัปปวัตตนสูตร	๑๙
บทที่ ๔ หน้าที่สวดปาติโมกข์	๒๕
บทที่ ๕ เรื่องบุพพกรณ์และบุพพกิจในโรงอุโบสถ	๓๐
บทที่ ๖ เรื่องทรงอนุญาตสัตตาทหกรณียกิจ	๓๘
บทที่ ๗ ปวารณา	๔๔

บทที่ ๑

ปฏิจจสมุปบาท

บทนี้ กล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วทรงเสวยวิมุตติสุข ณ ควางไม้โพธิ์ฤกษ์ตลอด ๗ วัน และได้ทรงมนสิการปฏิจจสมุปบาทเป็นอนุโลม.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑. เตน สมเณ พุทโธ ภควา อรุเวลาโย วิหริติ นชชา เนรณชราย ตีเร โพธิรุกขมูเล ปฐมาภิสมพุทโธ. อถ โข ภควา โพธิรุกขมูเล สดตาทิ เอกปลลงเคน นิสีทิ วิมุตติสุขปฏิสเวทิ. อถ โข ภควา รตติยา ปฐมัม ยามัม ปฏิจจสมุปปาทัม อนุโลม ปฏิโลมัม มนสากาสิ “อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณัม วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ นามรูปปจฺจยา สฬายตฺนํ สฬายตฺนปจฺจยา ผสฺโส ผสฺสปจฺจยา เวทนา เวทนาปจฺจยา ตณฺหา ตณฺหาปจฺจยา อูปาทานํ อูปาทานปจฺจยา ภโว ภวปจฺจยา ชาติ ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสภปริเทวทุกฺขโทมนสสุปายาสา สมภวนติ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนธสฺส สมฺพุทฺโธ โหติ. “อวิชชาเยว อเสสวिरาคนิโรธา สงฺขารนิโรธา สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรธา วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรธา นามรูปนิโรธา สฬายตฺนนิโรธา สฬายตฺนนิโรธา ผสฺสนิโรธา ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรธา เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรธา ตณฺหานิโรธา อูปาทานนิโรธา อูปาทานนิโรธา ภวนิโรธา ภวนิโรธา ชาตินิโรธา ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสภปริเทวทุกฺขโทมนสสุปายาสา นิรุชฌนติ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนธสฺส นิโรโธ โหติ”ติ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑. เตน – นั้น/ สมเณ – โดยสมัย/ พุทโธ – ผู้ทรงตรัสรู้แล้ว/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ อรุเวลาโย – ที่ตำบลชื่อว่าอรุเวลา/ วิหริติ – ย่อมทรงประทับอยู่/ นชชา – แห่งแม่น้ำ/ เนรณชราย – ชื่อว่าเนรณชรา/ ตีเร – ใกล้ฝั่ง/ โพธิรุกขมูเล – ณ โคนแห่งต้นไม้เป็นที่ตรัสรู้/ ปฐมาภิสมพุทโธ. – ตรัสรู้พร้อมยิ่งแล้วในกาลที่ ๑/

อถ โข – ครั้งนั้นแล/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ โพธิรุกขมูเล – ณ โคนแห่งต้นไม้เป็นที่ตรัสรู้/ สดตาทิ – ตลอด ๗ วัน/ เอกปลลงเคน – โดยบัลลังก์เดียว/ นิสีทิ – ทรงประทับนั่งแล้ว/ วิมุตติสุขปฏิสเวทิ. – เป็นผู้เสวยพร้อมเฉพาะซึ่งความสุขที่เกิดขึ้นแล้วจากความหลุดพ้นวิเศษโดยปกติ/ อถ โข – ครั้งนั้นแล/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ รตติยา – แห่งราตรี/ ปฐมัม – ที่ ๑/ ยามัม – ตลอดยาม/ ปฏิจจสมุปปาทัม – ซึ่งความอาศัยเฉพาะซึ่งกันและกันเกิดขึ้นพร้อมกัน/ อนุโลมปฏิโลมัม – โดยนัยที่เป็นไปตามซึ่งชนและนัยที่เป็นไปทวนตอบต่อชน/ มนสากาสิ; – ทรงกระทำไว้ในพระทัยแล้ว/

“อวิชชาปจฺจยา – เพราะความไม่รู้เป็นปัจจัย/ สงฺขารา – สังขารทั้งหลาย/

สงฺขารปจฺจยา – เพราะสังขารเป็นปัจจัย/ วิญฺญาณัม – ความรู้แจ้ง/

วิญฺญาณปจฺจยา – เพราะความรู้แจ้งเป็นปัจจัย/ นามรูปํ – ชื่อและรูป/

นามรูปปจฺจยา – เพราะชื่อและรูปเป็นปัจจัย/ สฬายตฺนํ – อายตนะ ๖ ประการ/

สฬายตฺนปจฺจยา – เพราะอายตนะ ๖ ประการเป็นปัจจัย/ ผสฺโส – ความถูกต้อง/

ผสฺสปจฺจยา – เพราะความถูกต้องเป็นปัจจัย/ เวทนา – การเสวยอารมณ์/

เวทนาปจฺจยา – เพราะการเสวยอารมณ์เป็นปัจจัย/ ตณฺหา – ความทะยานอยาก/

ตณฺหาปจฺจยา – เพราะความทะยานอยากเป็นปัจจัย/ อูปาทานํ – ความเข้าไปถือเอา/

อูปาทานปจฺจยา – เพราะความเข้าไปถือเอาเป็นปัจจัย/ ภโว – ภพ/

ภวปจฺจยา – เพราะภพเป็นปัจจัย/ ชาติ – ความเกิด/

ชาติปจฺจยา – เพราะความเกิดเป็นปัจฉัย/ ขรามรณํ – ความแก่ชราและความตาย/ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุ
ปายาสา – ความเศร้าโศก ความคร่ำครวญโดยรอบ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจและความคับแค้นใจทั้งหลาย/ สมฺภวน
ติ. – ย่อมมีพร้อม/

เอวเมตสฺส – ด้วยประการฉะนี้ นั่น/ เภวลสฺส – ทั้งปวง/ ทุกฺขกฺขนฺธสฺส – แห่งหมวดหมู่แห่งความทุกข์/ สมฺท
โย – ความเกิดขึ้นพร้อม/ โหติ – ย่อมมี/

“อวิชฺชา – แห่งความไม่รู้/ ตเวว – ก็ นั่นแล/ อเสสวिरาณิโรธา – เพราะความดับลงแห่งความคลายกำหนด
โดยไม่มีส่วนเหลือ/ สงฺขารนิโรธา – ความดับลงแห่งสังขาร/

สงฺขารนิโรธา – เพราะความดับลงแห่งสังขาร/ วิญฺญาณนิโรธา – ความดับลงแห่งความรู้แจ้ง/

วิญฺญาณนิโรธา – เพราะความดับลงแห่งความรู้แจ้ง/ นามรูปนิโรธา – ความดับลงแห่งชื่อและรูป/

นามรูปนิโรธา – ความดับลงแห่งชื่อและรูป/ สฬายตนนิโรธา – ความดับลงแห่งอายตนะ ๖ ประการ/

สฬายตนนิโรธา – เพราะความดับลงแห่งอายตนะ ๖ ประการ/ ผสฺสนิโรธา – ความดับลงแห่งความถูกต้อง/

ผสฺสนิโรธา – เพราะความดับลงแห่งความถูกต้อง/ เวทนานิโรธา – ความดับลงแห่งการเสวยอารมณ์/

เวทนานิโรธา – เพราะความดับลงแห่งการเสวยอารมณ์/ ตณฺหานิโรธา – ความดับลงแห่งความทะยานอยาก/

ตณฺหานิโรธา – เพราะความดับลงแห่งความทะยานอยาก/ อุปาทานนิโรธา – ความดับลงแห่งความเข้าไป
ถือเอา/

อุปาทานนิโรธา – เพราะความดับลงแห่งความเข้าไปถือเอา/ ภวนิโรธา – ความดับลงแห่งภพ/

ภวนิโรธา – เพราะความดับลงแห่งภพ/ ชาตินิโรธา – ความดับลงแห่งความเกิด/

ชาตินิโรธา – เพราะความดับลงแห่งความเกิด/ ขรามรณํ – ความแก่ชราและความตาย/ โสกปริเทวทุกฺขโท
มนสฺสุปายาสา – ความเศร้าโศก ความคร่ำครวญโดยรอบ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจและความคับแค้นใจทั้งหลาย/
นิรุชฺฌนฺติ. – ย่อมดับลง/

เอวเมตสฺส – ด้วยประการฉะนี้ นั่น/ เภวลสฺส – ทั้งปวง/ ทุกฺขกฺขนฺธสฺส – แห่งหมวดหมู่แห่งความทุกข์/ นิ
โรธา – ความดับลง/ โหติ”ติ. – ย่อมมี”ดังนี้/

๓. การแปลโดยความ

[๑] สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงตรัสรู้แล้ว ทรงตรัสรู้พร้อมยิ่งแล้วในกาลที่ ๑ ได้ประทับอยู่ ณ โคนต้นไม้
ที่ตรัสรู้ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา. ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ประทับนั่งโดยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุข
อยู่ ณ โคนต้นไม้ที่ตรัสรู้ ตลอด ๗ วัน. ที่นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงมนสิการถึงปฏิจจสมุปบาท โดยอนุโลมและ
ปฏิโลมตลอดปฐมยามแห่งราตรีว่า

เพราะความไม่รู้เป็นปัจฉัย จึงมีสังขาร

เพราะสังขารเป็นปัจฉัย จึงมีความรู้แจ้ง

เพราะความรู้แจ้งเป็นปัจฉัย จึงมีชื่อและรูป

เพราะชื่อและรูปเป็นปัจฉัย จึงอายตนะ ๖ ประการ

เพราะอายตนะ ๖ ประการเป็นปัจฉัย จึงมีความถูกต้อง

เพราะความถูกต้องเป็นปัจฉัย จึงมีการเสวยอารมณ์

เพราะการเสวยอารมณ์เป็นปัจฉัย จึงมีความทะยานอยาก

เพราะความทะยานอยากเป็นปัจฉัย จึงมีความเข้าไปถือเอา

เพราะความเข้าไปถือเอาเป็นปัจฉัย จึงมีภพ

เพราะภพเป็นปัจฉัย จึงมีความเกิด

เพราะความเกิดเป็นปัจจัย จึงมีความแก่ชรา ความตาย ความเศร้าโศก ความคร่ำครวญโดยรอบ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจและความคับแค้นใจ กองทุกข์ทั้งมวลนี้ จึงมีการเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้.

อนึ่ง เพราะความไม่รู้ดับลงไปไม่เหลือด้วยคลายความกำหนด สังขารจึงดับ

เพราะสังขารดับลง วิญญาณจึงดับลง

เพราะความรู้แจ้งดับลง ชื่อและรูปจึงดับลง

เพราะชื่อและรูปดับลง อายตนะ ๖ ประการจึงดับลง

เพราะอายตนะ ๖ ประการดับลง ความถูกต้องจึงดับลง

เพราะความถูกต้องดับลง การเสวยอารมณ์จึงดับลง

เพราะการเสวยอารมณ์ดับลง ความทะยานอยากจึงดับลง

เพราะความทะยานอยากดับลง ความเข้าไปถือเอาจึงดับลง

เพราะความเข้าไปถือเอาดับลง ภพจึงดับลง

เพราะภพดับลง ความเกิดจึงดับลง

เพราะความเกิดดับลง ความแก่ชรา ความตาย ความเศร้าโศก ความคร่ำครวญโดยรอบ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจและความคับแค้นใจจึงดับ กองทุกข์ทั้งมวลนี้ จึงมีการดับลง ด้วยอาการอย่างนี้.

๔. สรุป

พระพุทธองค์ ได้ทรงพิจารณาปัจจุสมุปบาท ทั้งโดยอนุโลมและปฏิโลม คือวงจรแห่งการเกิดขึ้นของอาการ ๑๒ อย่างทั้งสายเกิดและสายดับ การแสดงตามลำดับ จากต้นไปหาปลายอย่างนี้ เรียกว่า อนุโลมเทศนา (teaching in forward order) ถ้าแสดงย้อนกลับจากปลายมาหาต้น ว่า ชรามรณะเป็นต้น มีเพราะชาติเป็นปัจจัย ชาติมีเพราะภพเป็นปัจจัย ฯลฯ สังขาร มีเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย เรียกว่า ปฏิโลมเทศนา (teaching in backward order) การแสดงหลักปัจจุสมุปบาท ให้เห็นความเกิดขึ้นแห่งธรรมต่างๆ โดยอาศัยปัจจัยสืบทอดกันไปอย่างนี้ เป็น สมุทยวาร คือฝ่ายสมุทัย ใช้เป็นคำอธิบายอริยสัจข้อที่ ๒ (สมุทัยสัจ) คือ แสดงให้เห็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ ปัจจุสมุปบาท ที่แสดงแบบนี้ เรียกว่า อนุโลมปัจจุสมุปบาท - direct Dependent Origination) การแสดงในทางตรงข้ามกับข้างต้นนี้ เป็น นิโรธวาร คือฝ่ายนิโรธ ใช้คำอธิบายอริยสัจข้อที่ ๓ (นิโรธสัจ) เรียกว่า ปฏิโลมปัจจุสมุปบาท (reverse Dependent Origination ซึ่งความจริงก็คือ Dependent Extinction นั่นเอง) แสดงให้เห็นความดับไปแห่งทุกข์ ด้วยอาศัยความดับไปแห่งปัจจัยทั้งหลายสืบทอดกันไป ตัวบทของปัจจุสมุปบาทแบบปฏิโลมนี้ พึงเทียบจากแบบอนุโลมนั่นเอง.^๑

^๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๔๓, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๔, หน้า ๒๕๕.

บทที่ ๒

สัตว์โลกเปรียบด้วยดอกบัว

บทนี้ กล่าวถึงท้าวสหมบดีพรหม ได้เข้ามากราบทูลอาราธนาให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์ เพราะสัตว์ที่ได้บำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุนิพพานมีอยู่ หากไม่ได้ลำดับธรรมย่อมเป็นผู้เสื่อม. จากนั้นจึงทรงพิจารณาสัตว์โลกเปรียบด้วยดอกบัว.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๙. อถ โข ภควา พรหมโน จ อชฌเมสนํ วิทิตวา สตเตสุ จ การุณญตํ ปฏิจจ พุทธจกขุณา โลกํ โวลเกสิ. อททสา โข ภควา พุทธจกขุณา โลกํ โวลเกนโต สตเต อปปรชกเข มหารชกเข ดิกขินทริเย มุทินทริเย สุวากาเร ทวากาเร สุวิณญาปเย ทูวิณญาปเย อปเปกจเจ प्रलोकवच्छयत्तสสวине विहरन्เต อปเปกจเจ न प्रलोकवच्छयत्तससวине विहरन्ते. เสยยาปิ นาม อูปลिनียํ वा ปทุมินียํ वा पुณ्डरीकिनียํ वा อปเปกจจาณี อูปปลานิ वा ปทุมานิ वा पुण्डरीกาณี वा อุกเก ชาตานิ อุกเก สํวทฏาณี อุกกานुकคตานิ อนโต นิมุคคโปสีนึ อปเปกจจาณี อูปปลานิ वा ปทุมานิ वा पुण्डरीกาณี वा อุกเก ชาตานิ อุกเก สํวทฏาณี สโมทกํ ฐิตานิ อปเปกจจาณี อูปปลานิ वा ปทุมานิ वा पुण्डरीกาณี वा อุกเก ชาตานิ อุกเก สํวทฏาณี อุกกํ อจจุคคम्म ฐิตานิ อนูปลิตตานิ อุกเกเน เอวเมวํ ภควา พุทธจกขุณา โลกํ โวลเกนโต อททส สตเต อปปรชกเข มหารชกเข ดิกขินทริเย มุทินทริเย สุวากาเร ทวากาเร สุวิณญาปเย ทูวิณญาปเย อปเปกจเจ प्रलोकवच्छयत्तससวине विहरन्ते อปเปกจเจ न प्रलोकवच्छयत्तससวине विहरन्ते तिस्रान् พรหมान् สหมपती काถाय पज्जภาสิ

“อปรารุตา เตสํ อมตสส ทวารรา.

เย โสตนโต ปมุณจนตุ สทธี.

วิหีสสณญี ปคุณํ น ภาสี.

ธมมํ ปณีตํ มนุเชสุ พรหมเม”ติ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๙. อถ โข – ครั้นนั้นแล/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ พรหมโน จ – ของพรหม ด้วย/ อชฌเมสนํ – ซึ่งการทูลอาราธนา/ วิทิตวา – ทรงทราบแล้ว/ สตเตสุ จ – ในสัตว์ทั้งหลาย ด้วย/ การุณญตํ – ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้มีความกรุณา/ ปฏิจจ – ทรงอาศัยเฉพาะแล้ว/ พุทธจกขุณา – ด้วยพระจักขุแห่งพระพุทธเจ้า/ โลกํ – ซึ่งสัตว์ผู้อาศัยอยู่ในโลก/ โวลเกสิ. – ทรงทรงตรวจดูโดยพิเศษแล้ว/

อททสา โข – ได้ทอดพระเนตรเห็นแล้วแล/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ พุทธจกขุณา – ด้วยพระจักขุของพระพุทธเจ้า/ โลกํ – ซึ่งสัตว์ผู้อาศัยอยู่ในโลก/ โวลเกนโต – เมื่อทรงตรวจดูโดยพิเศษ/ สตเต – ซึ่งสัตว์ทั้งหลาย/ อปปรชกเข – ผู้มีดวงตาที่มีกิเลสเพียงดังละอองน้อย/ มหารชกเข – ผู้มีดวงตาที่มีกิเลสเพียงดังละอองมาก/ ดิกขินทริเย – ผู้มีอินทรีแย้แก่กล้า/ มุทินทริเย – ผู้มีอินทรีอ่อนน/ สุวากาเร – ผู้มีอาการดี/ ทวากาเร – ผู้มีอาการชั่ว/ สุวิณญาปเย – ผู้ที่ควรให้รู้แจ้งได้โดยง่าย/ ทูวิณญาปเย – ผู้ที่ควรให้รู้แจ้งได้โดยยาก/

อปเปกจเจ – บางพวก/ प्रलोकवच्छयत्तससวине – ผู้เห็นซึ่งโทษและภัยในโลกเบื้องหน้าโดยปกติ/ विहरन्เต – ผู้พำนักอยู่/

อปเปกจเจ - บางพวก/ น - หามิได้/ ปรโลกวชชภยทสสาวิเน - ผู้เห็นซึ่งโทษและภัยในโลกเบื้องหน้าโดยปกติ/ วิหรนเต. - ผู้พำนักอยู่/

เสยยาปิ นาม - ชื่อแม่ฉันทไค/ อูปปลินิย วา - ในกอบัวเขียวบ้าง/ ปทุมินิย วา - ในกอบัวแดงบ้าง/ ปุณฺฑริกนิย วา - ในกอบัวขาวบ้าง/ ออปเปกจจานิ - บางเหล่า/ อูปปลานิ วา - ดอกบัวเขียวทั้งหลายบ้าง/ ปทุมานิ วา - ดอกบัวแดงทั้งหลายบ้าง/ ปุณฺฑริกานิ วา - ดอกบัวขาวทั้งหลายบ้าง/ อุทเก - ในน้ำ/ ชาตานิ - เป็นของที่เกิดแล้ว/ อุทเก - ในน้ำ/ ส่วทฏณานิ - เป็นของที่เติบโตดีแล้ว/ อุทกานุกคตานิ - เป็นของที่ขึ้นแล้วตามน้ำ/ อนโตนิมุคคโปสินิ; - เป็นของที่จมอยู่ในน้ำและน้ำหล่อเลี้ยงไว้/

อปเปกจจานิ - บางเหล่า/ อูปปลานิ วา - ดอกบัวเขียวทั้งหลายบ้าง/ ปทุมานิ วา - ดอกบัวแดงทั้งหลายบ้าง/ ปุณฺฑริกานิ วา - ดอกบัวขาวทั้งหลายบ้าง/ อุทเก - ในน้ำ/ ชาตานิ - เป็นของที่เกิดแล้ว/ อุทเก - ในน้ำ/ ส่วทฏณานิ - เป็นของที่เติบโตดีแล้ว/ สโมทก - เสมอผิวนี้/ ฐิตานิ; - เป็นของที่ตั้งอยู่แล้ว/

อปเปกจจานิ - บางเหล่า/ อูปปลานิ วา - ดอกบัวเขียวทั้งหลายบ้าง/ ปทุมานิ วา - ดอกบัวแดงทั้งหลายบ้าง/ ปุณฺฑริกานิ วา - ดอกบัวขาวทั้งหลายบ้าง/ อุทเก - ในน้ำ/ ชาตานิ - เป็นของที่เกิดแล้ว/ อุทเก - ในน้ำ/ ส่วทฏณานิ - เป็นของที่เติบโตดีแล้ว/ อุทกา - กว้าน้ำ/ อัจจุคคมุม - โผล่ขึ้นพ้นแล้ว/ ติฏฐนติ - ย่อมดำรงอยู่/ อนุปลิตตานิ - เป็นที่ไม่เข้าไปติดแล้ว/ อุทเกณ; - อันน้ำ/

เอวเมว - ฉะนั้นเหมือนกัน/ ภควา - พระผู้มีพระภาคเจ้า/ พุทฺธจกฺขนา - ด้วยพระจักขุแห่งพระพุทธเจ้า/ โลก - ซึ่งสัตว์ผู้อาศัยอยู่ในโลก/ โวลเณนโต - เมื่อทรงตรวจดูโดยวิเศษ/ อทฺทส - ได้ทอดพระเนตรเห็นแล้ว/ สดเต - ซึ่งสัตว์ทั้งหลาย/ อปฺปรชฺชเ - ผู้มีดวงตามีกิเลสเพียงดังละอองน้อย/ มหารชฺชเ - ผู้มีดวงตามีกิเลสเพียงดังละอองมาก/ ติกฺขินฺทริเย - ผู้มีอินทรีย์แก่กล้า/ มุทฺธินฺทริเย - ผู้มีอินทรีย์อ่อน/ สุวากาเร - ผู้มีอาการดี/ ทวากาเร - ผู้มีอาการชั่ว/ สุวิณฺญาปเย - ผู้ที่ควรให้รู้แจ้งได้โดยง่าย/ ทวิณฺญาปเย - ผู้ที่ควรให้รู้แจ้งได้โดยยาก/

อปเปกจเจ - บางพวก/ ปรโลกวชชภยทสสาวิเน - ผู้เห็นซึ่งโทษและภัยในโลกเบื้องหน้าโดยปกติ/ วิหรนเต - ผู้พำนักอยู่/

อปเปกจเจ - บางพวก/ น - หามิได้/ ปรโลกวชชภยทสสาวิเน - ผู้เห็นซึ่งโทษและภัยในโลกเบื้องหน้าโดยปกติ/ วิหรนเต. - ผู้พำนักอยู่/

ทิสวาน - ครั้นทอดพระเนตรเห็นแล้ว/ พุทฺธมาน - ซึ่งพรหม/ สหฺมปตี - ชื่อว่าสหัมปตี/ คากาย - ด้วยพระคากา/ ปจฺจภาสิ - ได้ตรัสตอบแล้ว/

“อปารุตา อปารุตา - ได้เปิดแล้ว/ [มยา - อันข้าพเจ้า]/ เตส - เหล่านั้น/ [สดตานิ - แก่สัตว์ทั้งหลาย]/ อมตสฺส - แห่งความไม่ตาย/ ทวารา - ประตูทั้งหลาย/ เย - เหล่าใด/ [สดตา - สัตว์ทั้งหลาย]/ โสตนฺโต - เป็นผู้ฟัง/ ปมฺฤณฺต - ขອງปลดเปลื้องออก/ สทฺธ - ซึ่งความเลื่อมใส/ [อห - ข้าพเจ้า]/ วิทิสฺสนฺต - เป็นผู้มึนสัญญาว่าลำบาก/ ปคฺค - ให้คล่องแคล่ว/ น ภาสี - มิได้แสดงแล้ว/ ธมฺม - ซึ่งธรรม/ ปณฺตี - ที่ประณีตแล้ว/ มนุเชสุ - ในมนุษย์ทั้งหลาย/ พุทฺธเม”ติ. - ดูก่อนพรหม”ดังนี้/

๓. การแปลโดยความ

[๙] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับคำพูลอาราธนาของสัทัมบดีพรหม และเพราะทรงอาศัยพระกรุณาในหมู่สัตว์ จึงทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ เมื่อทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุแล้ว ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในดวงตาน้อย มีฐลีในดวงตามาก มีอินทรีย์ที่แก่กล้า มีอินทรีย์ที่อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม ผู้ที่ฟังสอนให้รู้ได้ง่าย ผู้ที่ฟังสอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี

อุปมาเหมือนในกอดอกบัวเขียว ในกอดอกบัวแดง หรือในกอดอกบัวขาว บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ ดอกบัวเขียว ดอกบัวแดง ดอกบัวขาว บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำอยู่เสมอน้ำ บางดอกที่เกิดในน้ำ เติบโตในน้ำ โผล่ขึ้นพ้นจากน้ำ ไม่แต่น้ำ ฉนั้นใด

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในดวงตาน้อย มีฐลีในดวงตามาก มีอินทรีย์ที่แก่กล้า มีอินทรีย์ที่อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม ผู้ที่ฟังสอนให้รู้ได้ง่าย ผู้ที่ฟังสอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัวก็มี ฉนั้น

ครั้นทรงเห็นแล้ว ได้ตรัสศาสดาตอบแก่ท้าวสัทัมบดีพรหมว่า

สัตว์ทั้งหลายเหล่าใดจะฟัง จงปล่อยศรัทธามาเถิด เราได้เปิดประตูมตรธรรมแก่สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว ท่านพรหม เพราะเราสำคัญว่าจะลำบาก จึงมิได้แสดงธรรมที่ประณีตคล่องแคล่ว ในหมู่มนุษย์.

๔. สรุป

เรื่องการเปรียบเทียบสัตว์ด้วยดอกบัวนี้ ตามบาลี ได้แสดงดอกบัวไว้เพียง ๓ เหล่าเท่านั้น คือ อุปปลานิ วา ปทุมมานิ วา ปุณฺณทริกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ (๑) อุทกานุกคตานิ อนโตนิมุคโคปสีนิ อปเปกจจานิ อุปปลานิ วา ปทุมมานิ วา ปุณฺณทริกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ (๒) สโมทกํ ฐิตานิ อปเปกจจานิ อุปปลานิ วา ปทุมมานิ วา ปุณฺณทริกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ (๓) อุทกา อจฺจุคคम्म ติฏฺฐุนฺติ อนุปฺลิตตานิ อุทเกณ ฯ

แต่อรรถกถาได้กล่าวถึงบัวเหล่าที่ ๔ คือ บัวที่มีโรคยังไม่พ้นน้ำเป็นภักขาของปลาและเต่า ซึ่งมีได้ยกขึ้นสู่บาลีแล้วแบ่งบุคคลเป็น ๔ เหล่า ตามที่ปรากฏใน อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒, อภิ.ป. (แปล) ๓๖/๑๐/๑๔๒, ๑๔๘-๑๕๑/๑๘๖-๑๘๗) คือ

(๑) อุกฺขมฺภิตฺถุญฺญ เปรียบอุคฺขมฺภิตฺถุญฺญ เป็นเหมือนบัวพ้นน้ำที่พุดต้องแสงอาทิตย์แล้วก็บานในวันนี้

(๒) วิปจิตฺถุญฺญ เปรียบวิปจิตฺถุญฺญ เป็นเหมือนบัวอยู่เสมอน้ำที่จะบานในวันรุ่งขึ้น

(๓) เนยยะ เปรียบเนยยะ เป็นเหมือนบัวจมอยู่ในน้ำที่จะขึ้นมาบานในวันที่ ๓

(๔) ปทปฺรมะ เปรียบเหมือนบัวที่มีโรค ยังไม่พ้นน้ำ ไม่มีโอกาสขึ้นมาบาน เป็นภักขาของปลาและเต่า.

เพราะบุคคลที่พระพุทธรังค์ทรงจำแนกไว้ ๔ ประเภท ในพระไตรปิฎกพระพุทธรังค์ได้เปรียบเทียบบุคคลกับดอกบัว ดังนั้น เพื่อให้มีอุปมาและอุปไมยสมบูรณ์ตรงกัน พระอรรถกถาจารย์จึงได้เพิ่มเติมดอกบัวขึ้นมาอีก ๑ เหล่า ดังที่ได้ทราบแล้ว.

บทที่ ๓

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

บทนี้ กล่าวถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงระลึกถึงภิกษุปัญจวัคคีย์ แล้วเสด็จไปเพื่อแสดงธรรมโปรด ภิกษุปัญจวัคคีย์ยังไม่ทราบว่าเป็นพระพุทธรูปได้ตรัสรู้แล้ว จึงร้องเรียกโดยใช้คำว่า “อาวุโส” จึงได้ตรัสห้ามภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ร้องเรียกตลาคตโดยออกชื่อและใช้คำว่า อาวุโสเลย ตลาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเงี่ยโสตลงสดับ เราได้บรรลุอมตธรรมแล้วจะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอนแล้ว ไม่นานนักก็จะจักกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม จากนั้นจึงได้ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ฟัง.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑๓. อถ โข ภควา ปญจวคคิเย ภิกขู อามนเตสิ

“เทเวเม ภิกขเว อนตา ปพพิเตน น เสวิตพพา. กตเม เทเว?

โย จายํ กาเมสุ กามสุขหลิกานุโยโค หิโน คมโม โปถุชนิกโก อนริโย อนตถสํหิโต โย จายํ อตตกิลมณานุโยโค ทุกโข อนริโย อนตถสํหิโต.

เอเต โข ภิกขเว อุโก อนเต อนุปคมม มชฌิมา ปฏิปทา ตลาคเตน อภิสมพุทธา จกขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญญาย สมโพธาย นิพพานาย สํวตตติ.

กตมา จ สา ภิกขเว มชฌิมา ปฏิปทา ตลาคเตน อภิสมพุทธา จกขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญญาย สมโพธาย นิพพานาย สํวตตติ?

อยเมว อริโย อฏฐังคิกโก มคโค เสยยถิโก สมมาทิฏฐิ สมมาสงกปโป สมมาวาจา สมมากมมนโต สมมาอาชีโว สมมาวาจาโม สมมาสติ สมมาสมาธิ.

อัย โข สา ภิกขเว มชฌิมา ปฏิปทา ตลาคเตน อภิสมพุทธา จกขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญญาย สมโพธาย นิพพานาย สํวตตติ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑๓. อถ โข – ครั้งนั้นแล/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ ปญจวคคิเย – ผู้มีพรรคพวก ๕ รูป/ ภิกขู – ซึ่งภิกษุทั้งหลาย/ อามนเตสิ – ตรัสเรียกมาแล้ว/

“เทเวเม – ๒ ประการ เหล่านี้/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ อนตา – ส่วนที่สุดทั้งหลาย/ ปพพิเตน – อันบรรพชิต/ น เสวิตพพา; – ไม่ควรชูง่เสพ/

กตเม – คือ อะไรบ้าง/ เทเว? – ๒ ประการ?/

[๑] โย จายํ – ก็ นี่ใด/ กาเมสุ – ในกามทั้งหลาย/ กามสุขหลิกานุโยโค – การตามประกอบซึ่งกรรมที่เนื่องเฉพาะแล้วด้วยความสุขในกาม/ หิโน – เป็นธรรมที่ต่ำทราม/ คมโม – เป็นธรรมของประชาชนผู้อาศัยอยู่ในบ้าน/ โปถุชนิกโก – เป็นธรรมที่เป็นของปุถุชน/ อนริโย – เป็นธรรมที่ไม่ใช่ของพระอริยเจ้า/ อนตถสํหิโต; – เป็นธรรมที่ประกอบพร้อมแล้วด้วยความฉิบหายที่มีโทษประโยชน์/

[๒] โย จาย – ก็ นี่ใด/ อุตตกิลมณโยโค – การตามประกอบซึ่งความลำบากแก่ตน/ ทุกฺโข – เป็นความทุกข์/ อนริโย – เป็นธรรมที่ไม่ใช่ของพระอริยะ/ อนตฺถสํหิโต; – เป็นธรรมที่ประกอบพร้อมแล้วด้วยความฉิบหายที่มีใช่ประโยชน์/

เอเต โข – เหล่านั้นแล/ ภิกฺขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ อุโห – ทั้ง ๒ ประการ/ อนฺเต – ซึ่งส่วนที่สุดทั้งหลาย/ อนุปคฺคม – ไม่เข้าใจแล้ว/ มชฺฌิมา – ที่มีในท่ามกลาง/ ปฏฺธิปทา – ปฏิปทา/ ตถาคเตน – อันพระตถาคตเจ้า/ อภิสมพุทฺธา – ทรงตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว/ จกฺขุกรณี – เป็นเครื่องกระทำให้มีดวงตา/ ญาณกรณี – เป็นเครื่องกระทำให้มีความหยั่งรู้/ อุปสมาย – เพื่อความเข้าไปสงบ/ อภิญญาย – เพื่อความรู้ยิ่ง/ สมโพธาย – เพื่อความรู้พร้อม/ นิพพานาย – เพื่อความดับสนิท/ สํวตฺตติ. – ย่อมเป็นไปพร้อม/

กตมา – เป็นไฉน/ จ – ก็/ สา – นั้น/ ภิกฺขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ มชฺฌิมา – ที่มีในท่ามกลาง/ ปฏฺธิปทา – ปฏิปทา/ ตถาคเตน – อันพระตถาคตเจ้า/ อภิสมพุทฺธา – ทรงตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว/ จกฺขุกรณี – เป็นเครื่องกระทำให้มีดวงตา/ ญาณกรณี – เป็นเครื่องกระทำให้มีความหยั่งรู้/ อุปสมาย – เพื่อความเข้าไปสงบ/ อภิญญาย – เพื่อความรู้ยิ่ง/ สมโพธาย – เพื่อความรู้พร้อม/ นิพพานาย – เพื่อความดับสนิท/ สํวตฺตติ? – ย่อมเป็นไปพร้อม?/

อยเมว – นี่เท่านั้น/ อริโย – ที่ประเสริฐ/ อฏฺฐังคิโก – ที่มีองค์ประกอบ ๘ ประการ/ มคฺโค. – หนทาง/ เสยฺยถิ; – ข้อนี้ เป็นอย่างไร ได้แก่/

[๑] สมฺมาทิฏฺฐิ – ความเห็นชอบ/

[๒] สมฺมาสงฺกปโป – ความดำริพร้อมชอบ/

[๓] สมฺมาวาจา – การเจรจาชอบ/

[๔] สมฺมากมฺมโนโต – การงานชอบ/

[๕] สมฺมาอาชีโว – การเลี้ยงชีวิตชอบ/

[๖] สมฺมาวายาโม – ความพยายามชอบ/

[๗] สมฺมาสติ – ความระลึกชอบ/

[๘] สมฺมาสมาธิ; – ความตั้งมั่นพร้อมยิ่งชอบ/

อย โข – นี่แล/ สา – นั้น/ ภิกฺขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ มชฺฌิมา – ที่มีในท่ามกลาง/ ปฏฺธิปทา – ปฏิปทา/ ตถาคเตน – อันพระตถาคตเจ้า/ อภิสมพุทฺธา – ทรงตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว/ จกฺขุกรณี – เป็นเครื่องกระทำให้มีดวงตา/ ญาณกรณี – เป็นเครื่องกระทำให้มีความหยั่งรู้/ อุปสมาย – เพื่อความเข้าไปสงบ/ อภิญญาย – เพื่อความรู้ยิ่ง/ สมโพธาย – เพื่อความรู้พร้อม/ นิพพานาย – เพื่อความดับสนิท/ สํวตฺตติ. – ย่อมเป็นไปพร้อม/

๓. การแปลโดยความ

[๑๓] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้รับสั่งเรียกภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บรรพชิตไม่พึงช่องเสฟส่วนที่สุด ๒ อย่างนี้ ได้แก่

๑. การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นธรรมต่ำทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

๒. การตามประกอบซึ่งความลำบากแก่ตน เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทา ไม่เข้าใกล้ส่วนที่สุด ๒ อย่างนั้น ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วที่เป็นเครื่องก่อให้เกิดดวงตา เป็นเครื่องก่อเกิดความหยั่งรู้ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อความดับสนิท

ภิกษุทั้งหลาย ก็มัชฌิมาปฏิปทาที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วที่เป็นเครื่องก่อให้เกิดดวงตา เป็นเครื่องก่อเกิดความหยั่งรู้ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อความดับสนิทนั้นเป็นไฉน?

มัชฌิมาปฏิปทานั้น ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ประกอบ ๘ ประการนี้แหละ คือ ๑. ความเห็นชอบ ๒. ความดำริพร้อมชอบ ๓. การเจรจาชอบ ๔. การงานชอบ ๕. การเลี้ยงชีวิตชอบ ๖. ความพยายามชอบ ๗. ความระลึกรู้ชอบ ๘. ความตั้งมั่นพร้อมยิ่งชอบ

ภิกษุทั้งหลาย นี้คือมัชฌิมาปฏิปทานั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วที่เป็นเครื่องก่อให้เกิดดวงตา เป็นเครื่องก่อเกิดความหยั่งรู้ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อความดับสนิท.

๔. สรุป

สาระสำคัญของธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้ คือ การประกาศทางสายกลาง ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่พุ่งเป้าไปทางกามสุขัลลิกานุโยค ที่เป็นการประกอบตนแสวงหาความสุขจากกามคุณทั้ง ๕ และไม่น้อมไปทางอัตตกิลมณานุโยคซึ่งเป็นการทรมานตนโดยหาประโยชน์มิได้ ซึ่งข้อปฏิบัติทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทานี้เป็นข้อปฏิบัติเป็นเครื่องก่อให้เกิดดวงตา เป็นเครื่องก่อเกิดความหยั่งรู้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความรู้พร้อม หรือรู้ดี เพื่อความดับตัณหา เพื่อพ้นไปจากข้าศึก คือ กิเลส เป็นทางของบุคคลผู้ประเสริฐที่ละเพศฆราวาสออกบรรพชาในพระพุทธศาสนา แล้วพึงปฏิบัติตามหนทางสายกลางนี้เท่านั้น หลีกจากแสดงธรรมจบลง ท่านโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมและขออุปสมบท นับว่าเป็นพระสาวกรูปแรกในพระพุทธศาสนา.

บทที่ ๔

หน้าที่สวดปาติโมกข์

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระนครราชคฤห์ ทรงปรารภภิกษุที่อาศัยอยู่ด้วยกันมากรูป ผู้เขลา ไม่ฉลาด ไม่รู้อุโบสถหรือวิธีทำอุโบสถ ไม่รู้ปาติโมกข์ หรือวิธีสวดปาติโมกข์ จึงทรงบัญญัติไว้แล้วว่า ดูภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุรูปใดเป็นผู้ฉลาด สามารถ เราอนุญาตปาติโมกข์ให้เป็นหน้าที่ของภิกษุรูปนั้น และเรื่องที่ภิกษุต้องเรียนรู้ เช่น เรื่องการนับจำนวนภิกษุที่ลงอุโบสถ การเรียนรู้ข้างขึ้นข้างแรม เป็นต้น.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๘๓. ปาติโมกฺขทุทฺเทสโกชฌေနนาทิ

๑๕๖. อถ โข ภควา โจทฺทาวตฺถุสฺมี ยถาภินฺตํ วิหริตฺวา ปุณฺทเว ราชคหํ ปจฺจาณณฺติ.

เตน โข ปน สมเยน มนุสฺสา ภิกฺขุ ปิณฺฑาย จรฺนเต ปุจฺฉนฺติ “กตฺถิมี ภนฺเต ปกฺขสฺสา”ติ? ภิกฺขุ เอวมาหฺสุ “น โข มยฺ อวฺโส ชานาม”ติ. มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ชียยนฺติ วิปาเจนฺติ “ปกฺขคณฺนมตฺตมมปิเม สมณฺา สกฺยปฺตติยา น ชานนฺติ กิํ ปนิเม อณฺญํ กิณฺจิกิ กลฺยาณํ ชานิสฺสนฺตี”ติ? ภควโต เอตมตฺถํ อโรเจสฺสุ. อนฺุชานามิ ภิกฺขเว ปกฺขคณฺนํ อุคฺคเหตฺตุนฺติ. อถ โข ภิกฺขุณฺ อตฺทโหสิ “เกน นฺุ โข ปกฺขคณฺนา อุคฺคเหตฺตพฺพา”ติ? ภควโต เอตมตฺถํ อโรเจสฺสุ. อนฺุชานามิ ภิกฺขเว สพฺเพเหว ปกฺขคณฺนํ อุคฺคเหตฺตุนฺติ.

๑๕๗. เตน โข ปน สมเยน มนุสฺสา ภิกฺขุ ปิณฺฑาย จรฺนเต ปุจฺฉนฺติ “กิตฺติกา ภนฺเต ภิกฺขุ”ติ? ภิกฺขุ เอวมาหฺสุ “น โข มยฺ อวฺโส ชานาม”ติ. มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ ชียยนฺติ วิปาเจนฺติ “อณฺญมณฺญมปิเม สมณฺา สกฺยปฺตติยา น ชานนฺติ กิํ ปนิเม อณฺญํ กิณฺจิกิ กลฺยาณํ ชานิสฺสนฺตี”ติ? ภควโต เอตมตฺถํ อโรเจสฺสุ. อนฺุชานามิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ คณฺเฑตฺตุนฺติ.

อถ โข ภิกฺขุณฺ อตฺทโหสิ “กทา นฺุ โข ภิกฺขุ คณฺเฑตฺตพฺพา”ติ? ภควโต เอตมตฺถํ อโรเจสฺสุ. อนฺุชานามิ ภิกฺขเว ตทหุ โปสเถ นามคฺเคน คณฺเฑตฺต สลากิํ วา คาเหตฺตุนฺติ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๘๔. ปกขคณนาทีอุคคหณานุชานนา – การอนุญาตเพื่อการเรียนซึ่งการนับซึ่งปักษ์เป็นต้น

๑๕๖. อถ โข – ครั้งนั้นแล/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ โจทनावตฺตสฺมิ – ณ เมืองชื่อว่าโจทनावตฺต/ ยถา ภิรนต์ – ตามที่ทรงพอพระทัยแล้วอย่างไร/ วิหริตฺวา – ทรงประทับอยู่แล้ว/ ปุนเทว – อีกเช่นเดิม/ ราชคหิ – กรุงราชคฤห์/ ปจฺจาณณฺนิ – เสด็จกลับมาแล้ว/

เตน โข – นั้นแล/ ปน – ก็/ สมเยน – โดยสมัย/ มนุสฺสา – มนุษย์ทั้งหลาย/ ภิกฺขุ – ซึ่งภิกษุทั้งหลาย/ ปิณฺทาย – เพื่อก่อนข้าว/ จรณเต – ผู้เที่ยวไปอยู่/ ปุจฺจนติ – ย่อมสอบถาม/ “กตฺติมิ – เป็นวันกี่ค่ำ/ [อชฺช – วันนี]/ ภนฺเต – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ ปกฺขสฺสา”ติ? – แห่งปักษ์”ดังนี้?/

ภิกฺขุ – ภิกษุทั้งหลาย/ เอวมาหฺสุ – กล่าวแล้ว อย่างนี้/ “น โข – หามิได้แล/ มยิ – ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ อาวุโส – ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย/ ชานามา”ติ. – ย่อมทราบ”ดังนี้/ มนุสฺสา – มนุษย์ทั้งหลาย/ อุชฺฌายนฺติ – ย่อมเพ่งโทษ/ ชียยนฺติ – ย่อมตำหนิ/ วิปาเจนฺติ – ย่อมโพพพะนา/ “ปกฺขคณนํมตฺตมฺปิเม – แม้ซึ่งเหตุแม้สักว่าการนับซึ่งเหล่านี้/ สมณ – สมณะทั้งหลาย/ สกฺยปฺตติยา – ผู้เป็นเชื้อสายแห่งพระโอรสของเจ้าศากยะ/ น ชานนฺติ – ย่อมไม่ทราบ/ ก็ – อะไร/ ปนิเม – ก็ เหล่านี้/ [สมณ – สมณะทั้งหลาย/ สกฺยปฺตติยา – ผู้เป็นเชื้อสายแห่งพระโอรสของเจ้าศากยะ/] อยณฺญิ – อย่างอื่น/ กิลฺยจิ – อะไร ๆ/ กลฺยาณํ – ซึ่งความดี/ ชานิสฺสณฺตี”ติ? – จักรู้”ดังนี้?/ ภควโต – แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตมตฺถํ – ซึ่งเนื้อความนั้น/ อาโรเจสฺสุ. – กราบทูลบอกแจ้งแล้ว/

“อนุชานามิ – ย่อมอนุญาต/ ภิกฺขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [อหํ – ข้าพเจ้า]/ ปกฺขคณนํ – ซึ่งการนับซึ่งปักษ์/ อุคคเหตุ”นฺติ. – เพื่อการเล่าเรียน”ดังนี้/

อถ โข – ครั้งนั้นแล/ ภิกฺขุณิ – แก่ภิกษุทั้งหลาย/ เอตทโหสิ – ความคิดนั้น ได้มีแล้ว/ “เกน นุ โข – อย่างไรหนอแล/ [อุปาเยน – ด้วยอุบาย/ อมเหติ – อันข้าพเจ้าทั้งหลาย]/ ปกฺขคณนา – การนับซึ่งปักษ์/ อุคคเหตุพพา”ติ? – พึงเล่าเรียน”ดังนี้?/ ภควโต – แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตมตฺถํ – ซึ่งเนื้อความนั้น/ อาโรเจสฺสุ. – กราบทูลบอกแจ้งแล้ว/

“อนุชานามิ – ย่อมอนุญาต/ ภิกฺขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [อหํ – ข้าพเจ้า/ ภิกฺขุหิ – อันภิกษุทั้งหลาย]/ สพฺเพเหว – ทั้งปวงนั้นแล/ ปกฺขคณนํ – ซึ่งการนับซึ่งปักษ์/ อุคคเหตุ”นฺติ. – เพื่อการเล่าเรียน”ดังนี้/

๑๕๗. เตน โข – นั้นแล/ ปน – ก็/ สมเยน – โดยสมัย/ มนุสฺสา – มนุษย์ทั้งหลาย/ ภิกฺขุ – ซึ่งภิกษุทั้งหลาย/ ปิณฺทาย – เพื่อก่อนข้าว/ จรณเต – ผู้เที่ยวไปอยู่/ ปุจฺจนติ – ย่อมสอบถาม/ “กิตฺติกา – เป็นผู้มีประมาณเท่าไร/ ภนฺเต – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ ภิกฺขุ”ติ? – ภิกษุทั้งหลาย”ดังนี้?/

ภิกฺขุ – ภิกษุทั้งหลาย/ เอวมาหฺสุ – กล่าวแล้ว อย่างนี้/ “น โข – หามิได้แล/ มยิ – ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ อาวุโส – ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย/ ชานามา”ติ. – ย่อมทราบ”ดังนี้/

มนุสฺสา – มนุษย์ทั้งหลาย/ อุชฺฌายนฺติ – ย่อมเพ่งโทษ/ ชียยนฺติ – ย่อมตำหนิ/ วิปาเจนฺติ – ย่อมโพพพะนา/ “อยณฺญมณฺญมฺปิเม – ซึ่งกันและกัน เหล่านี้/ สมณ – สมณะทั้งหลาย/ สกฺยปฺตติยา – ผู้เป็นเชื้อสายแห่งพระโอรสของเจ้าศากยะ/ น ชานนฺติ – ย่อมไม่ทราบ/ ก็ – อะไร/ ปนิเม – ก็ เหล่านี้/ [สมณ – สมณะทั้งหลาย/ สกฺยปฺตติยา – ผู้เป็นเชื้อสายแห่งพระโอรสของเจ้าศากยะ/] อยณฺญิ – อย่างอื่น/ กิลฺยจิ – อะไร ๆ/ กลฺยาณํ – ซึ่งความดี/ ชานิสฺสณฺตี”ติ? – จักรู้”ดังนี้?/ ภควโต – แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตมตฺถํ – ซึ่งเนื้อความนั้น/ อาโรเจสฺสุ. – กราบทูลบอกแจ้งแล้ว/

“อนุชานามิ – ย่อมอนุญาต/ ภิกฺขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [อหํ – ข้าพเจ้า]/ ภิกฺขุ – ซึ่งภิกษุทั้งหลาย/ คณเฑ”นฺติ. – เพื่อการนับ”ดังนี้/

๓. การแปลโดยความ

๘๔. ปกขคณนาทีอุคคหณานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตให้เรียนวิธีนับปักษ์เป็นต้น

[๑๕๖] ครั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เมืองโจทनावัตถุตามพระอัธยาศัยแล้ว ก็เสด็จกลับมายังกรุงราชคฤห์ อีกเช่นเดิม สมัยนั้น พวกชาวบ้านถามภิกษุทั้งหลายที่กำลังเที่ยวบิณฑบาตว่า “พระคุณเจ้า วันนี้ก็ค้ำ”

ภิกษุทั้งหลายตอบอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย พวกอาตมาไม่รู้”

พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “แม้เพียงการนับปักษ์

พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ยังไม่รู้ ไฉนจะรู้ความดีอะไร ๆ อย่างอื่นเล่า”

ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เรียนวิธีการนับปักษ์”

ต่อมา ภิกษุทั้งหลายได้มีความคิดดังนี้ว่า “ภิกษุรูปไหนหนอ ควรเรียนวิธีการนับปักษ์ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทุก ๆ รูป เรียนวิธี การนับปักษ์”

เรื่องทรงอนุญาตให้นับภิกษุในวันอุโบสถ

[๑๕๗] สมัยนั้น พวกชาวบ้านถามภิกษุทั้งหลายที่กำลังเที่ยวบิณฑบาตว่า “ภิกษุมิจำนวนเท่าไร เจ้าข้า”

ภิกษุทั้งหลายตอบอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย พวกอาตมาไม่รู้”

พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “แม้พวกกันเอง พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้ยังไม่รู้ ไฉนจะรู้ความดีอะไร ๆ อย่างอื่นเล่า”

ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้นับภิกษุ” ต่อมา ภิกษุทั้งหลายได้มีความคิดดังนี้ว่า “เมื่อไรหนอ เราควรนับภิกษุ” จึงนำ เรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ในวันอุโบสถ เราอนุญาตให้นับภิกษุด้วยการเรียกชื่อหรือให้จับสลาก”^๒

๔. สรุป

บทนี้ ได้กล่าวถึงเรื่องภิกษุที่ถูกพวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาเพราะถามเรื่องอะไร ๆ แล้วตอบไม่ได้แม้กระทั่งวันนี้ก็ค้ำ เมื่อเรื่องไปถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงอนุญาตให้เรียนวิธีการนับปักษ์ และหมั่นตรวจนับจำนวนภิกษุในอาราม เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้มาสอบถามแล้วต่อเอาได้.

บทที่ ๕

^๒ วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๕๖-๑๕๗/๒๔๐-๒๔๑.

เรื่องบุพพกรรมและบุพพกิจในโรงอุโบสถ

บทนี้ กล่าวถึงภิกษุอาคันตุกะตำหนิภิกษุทั้งหลายที่ไม่กวาดโรงอุโบสถเป็นต้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงอนุญาตให้กวาดโรงอุโบสถ อนุญาตให้ภิกษุเถระใช้ภิกษุชวณะกวาดโรงอุโบสถ พระเถระมอบหมายภิกษุแล้วต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จ ถ้าไม่ทำต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ปูอาสนะ หรือมอบหมายให้ปูอาสนะในโรงอุโบสถ อนุญาตให้ตามประทีป หรือมอบหมายให้ตามประทีปในโรงอุโบสถ เป็นต้น.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๘๕. ปุพพกรรมานุชาวนา

๑๕๙. เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺมึ อวาสเ อุโปสถาคารํ อุกฺลาปํ โหติ. อากนฺตุกา ภิกฺขุ อฺชฌมานนฺติ ชียยนฺติ วิปาเจนฺติ “กถณฺทึ นาม อวาสิกา ภิกฺขุ อุโปสถาคารํ น สมฺมชฺชิตฺตุนฺติ”ติ. ภควโต เอตมตฺถํ อารโหสฺส. อนฺุชานามิ ภิกฺขเว อุโปสถาคารํ สมฺมชฺชิตฺตุนฺติ.

อล โข ภิกฺขุณฺ อेतทฺโหสิ “เกน นฺุ โข อุโปสถาคารํ สมฺมชฺชิตพฺพ”นฺติ? ภควโต เอตมตฺถํ อารโหสฺส. อนฺุชานามิ ภิกฺขเว เถเรณ ภิกฺขุณา นวํ ภิกฺขุ อานาเปตฺตุนฺติ.

เถเรณ อานตฺตา นวา ภิกฺขุ น สมฺมชฺชนฺติ. ภควโต เอตมตฺถํ อารโหสฺส. น ภิกฺขเว เถเรณ อานตฺเตน อคิลานนฺ น สมฺมชฺชิตพฺพ. โย น สมฺมชฺเชยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ.

๑๖๐. เตน โข ปน สมเยน อุโปสถาคารเ อาสนํ อปญฺญตฺตํ โหติ. ภิกฺขุ ฌมายํ นิสิตฺตุนฺติ คตฺตานิปี จีวรานิปี ปัสสฺกิตานิ โหนฺติ. ภควโต เอตมตฺถํ อารโหสฺส. อนฺุชานามิ ภิกฺขเว อุโปสถาคารเ อาสนํ ปญฺญเปตฺตุนฺติ.

อล โข ภิกฺขุณฺ อेतทฺโหสิ “เกน นฺุ โข อุโปสถาคารเ อาสนํ ปญฺญเปตพฺพ”นฺติ? ภควโต เอตมตฺถํ อารโหสฺส. อนฺุชานามิ ภิกฺขเว เถเรณ ภิกฺขุณา นวํ ภิกฺขุ อานาเปตฺตุนฺติ.

เถเรณ อานตฺตา นวา ภิกฺขุ น ปญฺญเปตฺตุนฺติ. ภควโต เอตมตฺถํ อารโหสฺส. น ภิกฺขเว เถเรณ อานตฺเตน อคิลานนฺ น ปญฺญเปตพฺพ. โย น ปญฺญเปยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ.

๑๖๑. เตน โข ปน สมเยน อุโปสถาคารเ ปทึโป น โหติ. ภิกฺขุ อนฺธกาเร กายมปี จีวรมปี อุกกมฺนฺติ. ภควโต เอตมตฺถํ อารโหสฺส. อนฺุชานามิ ภิกฺขเว อุโปสถาคารเ ปทึปี กาทฺตุนฺติ.

อล โข ภิกฺขุณฺ อेतทฺโหสิ “เกน นฺุ โข อุโปสถาคารเ ปทึโป กาทพฺโพ”ติ? ภควโต เอตมตฺถํ อารโหสฺส. อนฺุชานามิ ภิกฺขเว เถเรณ ภิกฺขุณา นวํ ภิกฺขุ อานาเปตฺตุนฺติ.

เถเรณ อานตฺตา นวา ภิกฺขุ น ปทึเปตฺตุนฺติ. ภควโต เอตมตฺถํ อารโหสฺส. น ภิกฺขเว เถเรณ อานตฺเตน อคิลานนฺ น ปทึเปตพฺโพ. โย น ปทึเปยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๘๕. ปุพพกรรมานุชาวนา – การอนุญาตซึ่งกิจที่ควรกระทำในกาลก่อน

๑๕๙. เตน โข – นั้นแล/ ปน – ก็/ สมเณ – โดยสมัย/ อนุตตรสมิ – แห่งใดแห่งหนึ่ง/ อาวาเส – ในอาวาส/
อุโปสถาคาร – อาคารเป็นที่กระทำซึ่งอุโบสถ/ อุกลาป – เป็นที่มีหยากเยื่อ/ โหติ. – ย่อมเป็น/ อาคนตุกา – ผู้จรมา/
ภิกขุ – ภิกษุทั้งหลาย/ อุชฌายนติ – ย่อมเพ่งโทษ/ ชียยนติ – ย่อมตำหนิ/ วิปาเจนติ; – ย่อมโพนทนา/

“กถยหิ นาม – ก็ ชื่ออย่างไรเล่า/ อาวาสิกา – ผู้อาศัยอยู่ประจำในอาวาส/ ภิกขุ – ภิกษุทั้งหลาย/ อุโปสถาคาร – ซึ่งอาคารเป็นที่กระทำซึ่งอุโบสถ/ น สมมุขชิสสนติ”ติ! – ไม่ปิดกวาดด้วยดีแล้ว”ดังนี้/ ภควโต – แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตมตถ – ซึ่งเนื้อความนั้น/ อาโรเจสฺส. – กราบทูลบอกแจ้งแล้ว/

“อนุชานามิ – ย่อมอนุญาติ/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ อุโปสถาคาร – ซึ่งอาคารเป็นที่กระทำซึ่งอุโบสถ/ สมมุขชิตุ”นติ. – เพื่อการกวาดด้วยดี”ดังนี้/

อล โข – ครั้งนั้นแล/ ภิกขุณ – แก่ภิกษุทั้งหลาย/ เอตทโหสิ – ความคิดนั้น ได้มีแล้ว/ “เกณ นุ โข – อย่างไรหนอแล/ [อุปาเยน – ด้วยอุบาย/ อมเหติ – อันข้าพเจ้าทั้งหลาย]/ อุโปสถาคาร – อาคารเป็นที่กระทำซึ่งอุโบสถ/ สมมุขชิตพพ”นติ? – พึงปิดกวาดด้วยดี”ดังนี้?/ ภควโต – แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตมตถ – ซึ่งเนื้อความนั้น/ อาโรเจสฺส. – กราบทูลบอกแจ้งแล้ว/

“อนุชานามิ – ย่อมอนุญาติ/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ เถเรน – ผู้เป็นเถระ/ ภิกขุณา – อันภิกษุ/ นว – ผู้ใหม่/ ภิกขุ – ซึ่งภิกษุ/ อาณาเปตุ”นติ. – เพื่อการสั่งบังคับ”ดังนี้/

เถเรน – อันพระเถระ/ อาณตตา – สั่งบังคับแล้ว/ นวา – ผู้ใหม่/ ภิกขุ – ภิกษุทั้งหลาย/ น สมมุขชนติ. – ย่อมไม่ปิดกวาดด้วยดี/ ภควโต – แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตมตถ – ซึ่งเนื้อความนั้น/ อาโรเจสฺส. – กราบทูลบอกแจ้งแล้ว/

“น – หามิได้/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ เถเรน – อันพระเถระ/ อาณตเตน – สั่งบังคับแล้ว/ [ภิกขุณา – อันภิกษุ/ อคิลานเนน – ผู้ไม่เจ็บป่วย/ [อุโปสถาคาร – อาคารเป็นที่กระทำซึ่งอุโบสถ/ น สมมุขชิตพพ. – ไม่พึงปิดกวาดด้วยดี/ โย – รูปใด/ [ภิกขุ – ภิกษุ/ น สมมุขเขย – ไม่พึงปิดกวาดด้วยดี/ [ตสฺส – รูปนั้น/ ภิกขุโน – แก่ภิกษุ/ โหติ – ย่อมมี]/ อาปตติ – การถึงทั่ว/ [รหมสฺส – ซึ่งธรรม/ ทุกกฏสฺสา”ติ. – ชื่อว่าทุกกฏ”ดังนี้/

๑๖๐. เตน โข – นั้นแล/ ปน – ก็/ สมเณ – โดยสมัย/ อุโปสถาคาร – ในอาคารเป็นที่กระทำซึ่งอุโบสถ/ อาสน – ที่เป็นที่นั่ง/ อปณฺณตติ – เป็นที่ไม่ปูลาดแล้ว/ โหติ. – ย่อมเป็น/ ภิกขุ – ภิกษุทั้งหลาย/ ฉมาย – บนพื้นดิน/ นิสินฺทติ. – ย่อมนั่ง/ คตตานปิ – เนื้อตัวทั้งหลายบ้าง/ จีวรานิปิ – จีวรทั้งหลายบ้าง/ ปัสสูกานิ – เป็นผ้าที่เปื้อนแล้วด้วยฝุ่น/ โหนติ. – ย่อมเป็น/ ภควโต – แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตมตถ – ซึ่งเนื้อความนั้น/ อาโรเจสฺส. – กราบทูลบอกแจ้งแล้ว/

“อนุชานามิ – ย่อมอนุญาติ/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ อุโปสถาคาร – ในอาคารเป็นที่กระทำซึ่งอุโบสถ/ อาสน – ซึ่งที่เป็นที่นั่ง/ ปณฺณเปตุ”นติ. – เพื่อการปูไว้”ดังนี้/

อล โข – ครั้งนั้นแล/ ภิกขุณ – แก่ภิกษุทั้งหลาย/ เอตทโหสิ – ความคิดนั้น ได้มีแล้ว/ “เกณ นุ โข – อย่างไรหนอแล/ [อุปาเยน – ด้วยอุบาย/ อมเหติ – อันข้าพเจ้าทั้งหลาย]/ อุโปสถาคาร – ในอาคารเป็นที่กระทำซึ่งอุโบสถ/ อาสน – ที่เป็นที่นั่ง/ ปณฺณเปตพพ”นติ? – พึงปูลาด”ดังนี้?/ ภควโต – แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตมตถ – ซึ่งเนื้อความนั้น/ อาโรเจสฺส. – กราบทูลบอกแจ้งแล้ว/

“อนุชานามิ – ย่อมอนุญาติ/ ภิกขเว – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ เถเรน – ผู้เป็นเถระ/ ภิกขุณา – อันภิกษุ/ นว – ผู้ใหม่/ ภิกขุ – ซึ่งภิกษุ/ อาณาเปตุ”นติ. – เพื่อการสั่งบังคับ”ดังนี้/

เถเรน - อันพระเถระ/ อาณตตา - สั่งบังคับแล้ว/ นวา - ผู้ใหม่/ ภิกขุ - ภิกษุทั้งหลาย/ น ปณฺญเปตติ. - ย่อมไม่ปูลาด/ ภควโต - แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตมตฺถํ - ซึ่งเนื้อความนั้น/ อาโรเจสฺสุ. - กราบทูลบอกแจ้งแล้ว/

“น - หามิได้/ ภิกขเว - ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ เถเรน - อันพระเถระ/ อาณตเตน - สั่งบังคับแล้ว/ [ภิกขุนา - อันภิกษุ/ อคิลานน - ผู้ไม่เจ็บป่วย/ [อาสนํ - ที่เป็นที่นั่ง]/ น ปณฺญเปตพฺพํ. - ไม่พึงปูลาด/

โย - รูปใด/ [ภิกขุ - ภิกษุ/ น ปณฺญเปยฺย - ไม่พึงปูลาด/ [ตสฺส - รูปนั้น/ ภิกขุโน - แก่ภิกษุ/ โหติ - ย่อมมี]/ อาปตฺติ - การถึงทั่ว/ [รम्मสฺส - ซึ่งธรรม]/ ทุกกฺกสฺสา”ติ. - ชื่อว่าทุกกฏ”ดังนี้/

๑๖๑. เตน โข - นั้นแล/ ปน - ก็/ สมเยน - โดยสมัย/ อุโปสธาคาเร - ในอาคารเป็นที่กระทำซึ่งอุโบสถ/ ปทิจฺโจ - ประทีป/ น โหติ. - ย่อมไม่มี/ ภิกขุ - ภิกษุทั้งหลาย/ อนนฺทกาเร - ในสถานที่มืด/ กายมปิ - ซึ่งกายกันบ้าง/ จีวรณปิ - ซึ่งจีวรบ้าง/ อกกมณฺติ. - ย่อมเหยียบ/ ภควโต - แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตมตฺถํ - ซึ่งเนื้อความนั้น/ อาโรเจสฺสุ. - กราบทูลบอกแจ้งแล้ว/

“อนุชานามิ - ย่อมอนุญาต/ ภิกขเว - ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [อหํ - ข้าพเจ้า]/ อุโปสธาคาเร - ในอาคารเป็นที่กระทำซึ่งอุโบสถ/ ปทิจฺโจ - ซึ่งประทีป/ กาทู”นฺติ. - เพื่อการจุดไว้”ดังนี้/

อล โข - ครั้งนั้นแล/ ภิกขุณํ - แก่ภิกษุทั้งหลาย/ เอตทโหสิ - ความคิดนั้น ได้มีแล้ว/ “เกณ นฺ โข - อย่างไรหนอแล/ [อุปาเยน - ด้วยอุบาย]/ อุโปสธาคาเร - ในอาคารเป็นที่กระทำซึ่งอุโบสถ/ ปทิจฺโจ - ประทีป/ กาทพฺโพ”ติ? - พึงจุดไว้ดังนี้?/ ภควโต - แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตมตฺถํ - ซึ่งเนื้อความนั้น/ อาโรเจสฺสุ. - กราบทูลบอกแจ้งแล้ว/

“อนุชานามิ - ย่อมอนุญาต/ ภิกขเว - ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [อหํ - ข้าพเจ้า]/ เถเรน - ผู้เป็นเถระ/ ภิกขุนา - อันภิกษุ/ นวํ - ผู้ใหม่/ ภิกขุ - ซึ่งภิกษุ/ อาณาเปตฺว”นฺติ. - เพื่อการสั่งบังคับ”ดังนี้/

เถเรน - อันพระเถระ/ อาณตตา - สั่งบังคับแล้ว/ นวา - ผู้ใหม่/ ภิกขุ - ภิกษุทั้งหลาย/ น ปทิจฺโจ. - ย่อมไม่ตามประทีป/ ภควโต - แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตมตฺถํ - ซึ่งเนื้อความนั้น/ อาโรเจสฺสุ. - กราบทูลบอกแจ้งแล้ว/

“น - หามิได้/ ภิกขเว - ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ เถเรน - อันพระเถระ/ อาณตเตน - สั่งบังคับแล้ว/ [ภิกขุนา - อันภิกษุ/ อคิลานน - ผู้ไม่เจ็บป่วย/ น ปทิจฺโจ. - ไม่พึงตามประทีป/ โย - รูปใด/ [ภิกขุ - ภิกษุ/ น ปทิจฺโย - ไม่พึงตามประทีป/ [ตสฺส - รูปนั้น/ ภิกขุโน - แก่ภิกษุ/ โหติ - ย่อมมี]/ อาปตฺติ - การถึงทั่ว/ [รम्मสฺส - ซึ่งธรรม]/ ทุกกฺกสฺสา”ติ. - ชื่อว่าทุกกฏ”ดังนี้/

๓. การแปลโดยความ

๘๕. ปุพฺพกรรมานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตบุพพกรรมเรื่องบุพพกรรมและบุพพกิจในโรงอุโบสถ

[๑๕๕] สมัยนั้น ในอาวาสแห่งหนึ่ง ในโรงอุโบสถ พวกภิกษุอาคันตุกะพากันดำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ทำไมภิกษุทั้งหลายจึงไม่กวาดโรงอุโบสถกันเล่า”

ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้กวาดโรงอุโบสถ”

ต่อมา ภิกษุทั้งหลายได้มีความคิดดังนี้ว่า “ภิกษุรูปไหนหนอ ควรกวาดโรงอุโบสถ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุเถระใช้ภิกษุรวกะ”

ภิกษุรวกะทั้งหลายถูกภิกษุเถระใช้แล้ว ก็ไม่ยอมกวาด

ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่เป็นใช้ถูกภิกษุเถระใช้แล้ว จะไม่กวาดไม่ได้ รูปใดไม่กวาด ต้องอาบัติทุกกฏ”

[๑๖๐] สมัยนั้น ในโรงอุโบสถ ไม่มีใครปูลาดอาสนะไว้ ภิกษุทั้งหลายพากันนั่งที่พื้น ทั้งตัวทั้งจีวรเปื้อนฝุ่น

ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ปูอาสนะในโรงอุโบสถ”

ต่อมา ภิกษุทั้งหลายได้มีความปริวิตกว่า ภิกษุรูปไหนหนอ ควรปูอาสนะในโรงอุโบสถ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุเถระใช้ภิกษุnovice”

ภิกษุnoviceทั้งหลายถูกภิกษุเถระใช้แล้ว ก็ไม่ยอมปู

ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่เป็นใช้ถูกภิกษุเถระใช้แล้ว จะไม่ปูไม่ได้ รูปใดไม่ปู ต้องอาบัติทุกกฏ”

[๑๖๑] สมัยนั้น ในโรงอุโบสถ ไม่ตามประทีปไว้ ภิกษุทั้งหลายเหยียบกายกันบ้าง จีวรบ้าง ในที่มีมืด

ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ตามประทีปในโรงอุโบสถ”

ต่อมา ภิกษุทั้งหลายได้มีความคิดดังนี้ว่า “ภิกษุรูปไหนหนอ พึงตามประทีปในโรงอุโบสถ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุเถระใช้ภิกษุnovice”

ภิกษุnoviceทั้งหลายถูกภิกษุเถระใช้แล้ว ก็ไม่ยอมตามประทีป

ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่เป็นใช้ถูกภิกษุเถระใช้แล้ว จะไม่ตามประทีปไม่ได้ รูปใดไม่ตามประทีป ต้องอาบัติทุกกฏ”^๓

๔. สรุป

เรื่องที่ควรตระเตรียมให้เสร็จก่อนการประกอบสังฆกรรม เช่น การปิดกวาดโรงอุโบสถการตามไฟ การจัดเตรียมน้ำฉันน้ำใช้ การปูลาดอาสนะไว้ ส่วนบุพกิจ ได้แก่ กิจที่พึงกระทำก่อน เช่น บุพกิจในการทำอุโบสถ ได้แก่ ก่อนสวดปาฏิโมกข์ต้องนำปาริสุทธิของภิกษุอาพาธมาแจ้งให้สังฆ์ทราบ นำฉันทะของภิกษุอาพาธมา บอกฤดู และนับภิกษุเป็นต้น

^๓ วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๕๙-๑๖๑/๒๔๑-๒๔๒.

บทที่ ๖

เรื่องทรงอนุญาตสัตตาทกณียกิจ

บทนี้ สัตตาทกณียะ หมายถึง กิจธุระหรือเหตุผลที่ภิกษุผู้จำพรรษา สามารถไปค้างคืนที่อื่นได้ไม่เกิน ๗ วัน สัตตาทกณียะ เป็นพระพุทธานุญาตพิเศษให้ภิกษุผู้มีความจำเป็นต้องไปจัดทำดำเนินการ สามารถไปค้างคืนได้โดยไม่ขาดพรรษา แต่ต้องกลับมาภายใน ๗ วัน นับเป็นคืนได้ ๖ คืนติดต่อกัน.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑๐๙. สัตตาทกณียานุชาวนา

๑๘๗. อถ โข ภควา ราชคเห ยถาภรินต์ วิหริตวา เยน สาวตถิ เตน จาริกं ปกคามิ. อนุพุพเพน จาริกं จรมาโน เยน สาวตถิ ตทวสริ. ตตร สุทं ภควา สาวตถิยं วิหริติ เขตวเน อนาถปิณฑิกสส อาราม. เตน โข ปน สมเยน โกสเลสุ ขนปเท อุเทนเนน อุปาสเคน สงฆं อุททิสส วิหาโร การาปีโต โหติ. โส ภิกขุณฺ สนติเก พุทฺ ปาเหลสิ “อาคจณฺตุ ภทฺนตา อิจฉามิ ทานญจ ทาตุ ฌมมญจ โสตุ ภิกขุ จ ปสฺสิตุ”นติ. ภิกขุ เอวมาหุสุ “ภควตา อาวุโส ปณฺณตฺตํ ‘น วสสํ อุปคนฺตวา ปุริมํ วา เตมาสํ ปจฺฉิมํ วา เตมาสํ อวสิตฺวา จาริกา ปกฺกมิตพฺพา’ติ. อาคเมตฺถ อุเทนโน อุปาสโก ยาว ภิกขุ วสสํ วสนฺติ. วสสํวฺฐา อาคมิสฺสนฺติ. สเจ ปนสฺส อจฺจาเยกํ ภณฺณิยํ ตตฺถเอว อวาสิกานํ ภิกขุณํ สนติเก วิหารํ ปติวฺฐาเปตฺว”ติ. อุเทนโน อุปาสโก อุชฌายติ ขิยฺยติ วิปาเจติ “กถญฺหิ นาม ภทฺนตา มยา ปหิตเณ น อาคจฺฉิสฺสนฺติ. อหญฺหิ ทายโก การโก สงฺฆปฺวฺฐาโก”ติ. อสฺสสฺสุ โข ภิกขุ อุเทนสฺส อุปาสกสฺส อุชฌายนตฺสส ขิยฺยนตฺสส วิปาเจนตฺสส. อถ โข เต ภิกขุ ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสฺสุ. อถ โข ภควา เอตสฺมิ นินาเน เอตสฺมิ ปกรณเณ ฌมฺมํ กถํ กตฺวา ภิกขุ อามนฺเตสิ “อนุชาวนามิ ภิกขเว สตฺตณฺนํ สตฺตาทกณฺณิเยน ปหิตเณ คนฺตฺน น ตเวว อปฺปหิตเ. ภิกขุสฺส ภิกขุณิยา สิขมานาย สามเณรสฺส สามเณริยา อุปาสกสฺส อุปาสิกาย อนุชาวนามิ ภิกขเว อิมสํ สตฺตณฺนํ สตฺตาทกณฺณิเยน ปหิตเณ คนฺตฺน น ตเวว อปฺปหิตเ. สตฺตาหํ สนฺนิวตฺโต กาทพฺโพ”.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑๐๙. สัตตาทกณียานุชาวนา – การอนุญาตซึ่งกิจที่ควรกระทำใน ๗ วัน/

๑๘๗. อถ โข – ครั้งนั้นแล/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ ราชคเห – ในนครชื่อว่าราชคฤห์/ ยถาภรินต์ – ตามที่ทรงพอพระทัยแล้วอย่างไร/ วิหริตวา – ทรงประทับอยู่แล้ว/ เยน – ใน/ [ทิสภาเคน – โดยส่วนแห่งทิศ]/ สาวตถิ – เมืองชื่อว่าสาวตถิ/ เตน – นั้น/ [ทิสภาเคน – โดยส่วนแห่งทิศ]/ จาริกं – สูที่จาริก/ ปกคามิ. – หลีกออกไปแล้ว/ อนุพุพเพน – โดยลำดับ/ จาริกं – สูที่จาริก/ จรมาโน – เทียวไปอยู่/ เยน – ใน/ [ทิสภาเคน – โดยส่วนแห่งทิศ]/ สาวตถิ – เมืองชื่อว่าสาวตถิ/ ตทวสริ. – เสด็จลงแล้ว สูส่วนแห่งทิศนั้น/ ตตร – นั้น/ สุทं – ได้ยินว่า/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ สาวตถิยํ – ในเมืองชื่อว่าสาวตถิ/ วิหริติ – ย่อมทรงประทับอยู่/ เขตวเน – ชื่อว่าเขตวัน/ อนาถปิณฑิกสส – ของคฤหบดีผู้มีก้อนข้าวเพื่อบุคคลผู้มีที่พึ่งหาไม่ได้/ อาราม. – ณ อาราม/

เตน โข – นั้นแล/ ปน – ก็/ สมเยน – โดยสมัย/ โกสเลสุ – ในแคว้นแคว้นชื่อว่าโกศลทั้งหลาย/ ขนปเท – ในชนบท/ อุเทนเนน – ชื่อว่าอุเทน/ อุปาสเคน – อันอุบาสก/ สงฆํ – ซึ่งสงฆ์/ อุททิสส – เจาะจงแล้ว/ วิหาโร – วิหาร/ การาปีโต – เป็นที่ให้กระทำแล้ว/ โหติ. – ย่อมเป็น/ โส – ผู้นั้น/ [อุเทนโน – ชื่อว่าอุเทน/ อุปาสโก – อุบาสก]/ ภิกขุณํ

- ของภิกษุทั้งหลาย/ สุนติเก - ในสำนัก/ ทูต - ซึ่งทูต/ ปาเหลสิ - ส่งไปก่อนแล้ว/ “อาคจณตฺ - จงมาเถิด/ ภาทนต์ - ท่านผู้เจริญทั้งหลาย/ อิจฉามิ - ย่อมต้องการ/ [อหิ - ข้าพเจ้า]/ ทานนญจ - ซึ่งทาน ด้วย/ ทาตฺ - เพื่อการถวาย/ ธมมญจ - ซึ่งธรรม ด้วย/ โสตฺ - เพื่อการฟัง/ ภิกขุ จ - ซึ่งภิกษุทั้งหลาย ด้วย/ ปสฺสิตฺ”นติ. - เพื่อการเห็น” ดังนี้/

ภิกขุ - ภิกษุทั้งหลาย/ เอวมาหิสฺ - กล่าวแล้ว อย่างนี้/ “ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า/ อาวุโส - ดูก่อนท่านผู้มีอายุ/ [สิกขาปทํ - สิกขาบท]/ ปญญตฺ - การบัญญัติแล้ว/ ‘น - หามิได้/ [ภิกขุหิ - อันภิกษุทั้งหลาย]/ วสฺสํ - ตลอดพรรษา/ อุปคณฺตฺวา - เข้าถึงแล้ว/ บุริมํ วา - ที่มีในเบื้องต้นบ้าง/ เตมาสํ - ตลอด ๓ เดือน/ ปจฺฉิมํ วา - ที่มีในภายหลังบ้าง/ เตมาสํ - ตลอด ๓ เดือน/ อวสิตฺวา - ไม่อาศัยอยู่แล้ว/ จาริกา - ที่จาริก/ ปกฺกมิตพฺพา’ติ. - ฟังหลีกออกไป’ดังนี้/

อาคมตฺ - จงให้มาเถิด/ [ตาว - เพียงนั้น]/ อุเทโน - ชื่อว่าอุเทน/ อุปาสโก - อุปาสก/ ยาว - เพียงใด/ ภิกขุ - ภิกษุทั้งหลาย/ วสฺสํ - ตลอดพรรษา/ วสนฺติ. - ย่อมอาศัยอยู่/ วสฺสํวุฏฺฐา - ผู้อาศัยอยู่แล้วตลอดพรรษา/ อาคมิสฺสสนฺติ. - จักมา/ สเจ ปนฺตฺส - ก็ ถ้าว่า ฟังมี/ อจฺจาณิกํ - ที่เป็นไปโดยยริบถ้วน/ กรณียํ - ที่ควรกระทำ/ [กิจจํ - กิจ/ อุเทโน - ชื่อว่าอุเทน/ อุปาสโก - อุปาสก/ ตตฺถ - นั้นนั่นแล/ ฐาน - ในสถานที่/ อาวาสิกานํ - ผู้อาศัยอยู่ประจำในอาวาส/ ภิกขุณํ - ของภิกษุทั้งหลาย/ สุนติเก - ในสำนัก/ วิหารํ - ยังวิหาร/ ปตฺติวุฏฺฐาเปตฺ”ติ. - จงให้เกิดขึ้นอยู่เฉพาะ”ดังนี้/

อุเทโน - ชื่อว่าอุเทน/ อุปาสโก - อุปาสก/ อุชฌายติ - ย่อมเพ่งโทษ/ ขิยฺยติ - ย่อมตำหนิ/ วิปาเจติ; - ย่อมโทษะนา/

“กถฺยหิ นาม - ก็ ชื่ออย่างไรเล่า/ ภาทนต์ - ท่านผู้เจริญทั้งหลาย/ มยา - อันข้าพเจ้า/ [ทูเต - ครั้นเมื่อทูต]/ ปหิตะ - ส่งไปก่อนแล้ว/ น อาคจฺฉิสฺสสนฺติ. - ไม่มาแล้ว/ อหฺนฺติ - ก็ ข้าพเจ้า/ ทายโก - เป็นทายก/ การโก - เป็นผู้กระทำ/ สงฺฆปุณฺณโก”ติ! - เป็นผู้เข้าไปบำรุงซึ่งพระสงฆ์”ดังนี้/

อลฺลสฺส โข - ได้สดับแล้วแล/ ภิกขุ - ภิกษุทั้งหลาย/ อุเทนตฺส - ชื่อว่าอุเทน/ อุปาสกตฺส - เมื่ออุปาสก/ อุชฌายนตฺส - เพ่งโทษอยู่/ ขิยฺยนตฺส - ตำหนิอยู่/ วิปาเจนตฺส. - โทษะนาอยู่/ อถ โข - ครั้นนั้นแล/ เต - เหล่านั้น/ ภิกขุ - ภิกษุทั้งหลาย/ ภควโต - แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตมตฺถํ - ซึ่งเนื้อความนั้น/ อาโรเจสฺส. - กราบทูลบอกแจ้งแล้ว/ อถ โข - ครั้นนั้นแล/ ภควา - พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอตสฺมี - นั้น/ นิทาเน - ในเพราะเหตุเป็นแดนมอบให้ซึ่งผล/ เอตสฺมี - นั้น/ ปกรเณ - ในเพราะเรื่องเป็นเหตุกระทำก่อน/ ธมฺมี - ที่ประกอบแล้วด้วยธรรม/ กถํ - ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว/ กตฺวา - ทรงกระทำแล้ว/ ภิกขุ - ซึ่งภิกษุทั้งหลาย/ อามนฺเตสิ - ตรัสเรียกมาแล้ว/

“อนุชานามิ - ย่อมอนุญาต/ ภิกขเว - ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [อหิ - ข้าพเจ้า]/ สตฺตณฺนํ - ๗ จำพวก/ [ปุคฺคฺลานํ - แก่บุคคลทั้งหลาย]/ สตฺตาทหฺรณฺเณน - ที่ควรกระทำใน ๗ วัน/ [กิจฺเจเน - ด้วยกิจ]/ ทูเต - ครั้นเมื่อทูต/ ปหิตะ - ส่งไปก่อนแล้ว/ คนฺตฺ - เพื่อการไป/ น - หามิได้/ ตเวว - แต่ว่านั่นแล/ [อุปาสเกเน - อันอุปาสก/ ทูเต - ครั้นเมื่อทูต]/ อปฺปหิตะ. - ไม่ส่งไปก่อนแล้ว คือ/ ภิกขุสฺส - แก่ภิกษุ/ ภิกขุณิยา - แก่ภิกษุณี/ สิกฺขมานาย - แก่สิกขมานา/ สามเณรสฺส - แก่สามเณร/ สามเณริยา - แก่สามเณรี/ อุปาสกสฺส - แก่อุปาสก/ อุปาสิกาย; - แก่อุปาสิกา/

“อนุชานามิ - ย่อมอนุญาต/ ภิกขเว - ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ [อหิ - ข้าพเจ้า]/ อิมสฺ - เหล่านี้/ สตฺตณฺนํ - ๗ จำพวก/ [ปุคฺคฺลานํ - อันบุคคลทั้งหลาย]/ สตฺตาทหฺรณฺเณน - ที่ควรกระทำใน ๗ วัน/ [กิจฺเจเน - ด้วยกิจ/ ทูเต - ครั้นเมื่อทูต]/ ปหิตะ - ส่งไปก่อนแล้ว/ คนฺตฺ - เพื่อการไป/ น - หามิได้/ ตเวว - แต่ว่านั่นแล/ [อุปาสเกเน - อันอุปาสก/ ทูเต - ครั้นเมื่อทูต]/ อปฺปหิตะ. - ไม่ส่งไปก่อนแล้ว/

[ภิกขุณา - อันภิกษุ/ สตฺตาทํ - ใน ๗ วัน/ สมนิเวตฺโต - การกลับมาพร้อม/ กาทพฺโพ”. - ฟังกระทำ”/

๓. การแปลโดยความ

๑๐๙. สัตตทาหรณียานุชานนา ว่าด้วยทรงอนุญาตสัตตทาหรณียะเมื่อเขาสร้างวิหารถวายเป็นต้น

[๑๘๗] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ตามพระอริยาศัย แล้วได้เสด็จจาริกไปทางกรุงสาวัตถี เสด็จจาริกไปโดยลำดับ จนถึงกรุงสาวัตถี ทราบว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี ในกรุงสาวัตถีนั้น

สมัยนั้น อุบาสกชื่ออุเทนได้สร้างวิหารถวายอุทิศสงฆ์ ในแคว้นโกศลแล้วส่งทูต ไปในสำนักภิกษุทั้งหลายว่า “ขออาราธนาพระคุณเจ้าทั้งหลายมา ข้าพเจ้าปรารถนา จะถวายทาน ฟังธรรมและเห็นภิกษุทั้งหลาย”

ภิกษุทั้งหลายตอบไปว่า “คุณโยม พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุเข้า จำพรรษาแล้วไม่อยู่ให้ตลอด ๓ เดือนพรรษาต้น หรือ ๓ เดือนพรรษาหลัง ไม่พึง หลีกจาริกไป ขอโยมอุเทนจงรอนกว่าภิกษุอยู่จำพรรษาจนออกพรรษาแล้วจักมา แต่ถ้าโยมมีธุระจำเป็นรีบด่วน ก็ขอให้ถวายวิหารไว้ในสำนักภิกษุที่อยู่ในอาวาส ในแคว้นโกศlnั้นแหละ”

อุบาสกอุเทนจึงดำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนเมื่อเราส่งทูตไปแล้ว พระคุณเจ้าทั้งหลายจึงไม่มาเล่า เราก็เป็นทายก เป็นผู้สร้าง เป็นผู้บำรุงพระสงฆ์”

ภิกษุทั้งหลายได้ยินอุบาสกอุเทนดำหนิ ประณาม โพนทะนา จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งกับ ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคล ๗ จำพวกคือ ภิกษุ ภิกษุณี ลิกขมานา สามเณร สามเณรี อุบาสก อุบาสิกา ส่งทูตมา เราอนุญาตให้ไปด้วย

สัตตทาหรณียะได้ แต่เมื่อพวกเขาไม่ส่งทูตมา เราไม่อนุญาตให้ไป ภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคล ๗ จำพวกเหล่านี้ส่งทูตมา เราอนุญาตให้ไปด้วยสัตตทาหรณียะได้ แต่เมื่อพวกเขาไม่ส่งทูตมา เราไม่อนุญาต (เมื่อไปด้วยสัตตทาหรณียะ) พึงกลับใน ๗ วัน”^๔

๔. สรุป

สัตตทาหรณียะ ที่ทรงอนุญาตไว้คือ ไปเพื่อฉลองศรัทธาของทายกทายิกาที่นิมนต์มา ไประงับการสึกของภิกษุสามเณรที่กระสันอยากสึก ไปเพื่อระงับอธิกรณ์ของภิกษุผู้ต้องอาบัติและอยู่กรรมแล้ว ไปเพื่อพยาบาลรักษาสหธรรมิก เช่นอุปัชฌาย์อาจารย์ หรือภิกษุสามเณรที่อาพาธ หรือบิดามารดาญาติพี่น้องที่เจ็บป่วย ไปเพื่อซ่อมแซมโบสถ์วิหารที่ชำรุด

^๔ วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๘๗/๒๙๕.

บทที่ ๗

ปวารณา

บทนี้ กล่าวถึงการปวารณา คือ การที่ภิกษุสงฆ์แสดงเจตนาเพื่อให้สามารถว่ากล่าวตักเตือนกันได้ด้วยความเมตตา ในเรื่องของความประพฤติเพื่อให้ศีลบริสุทธิ์ และเกิดความสามัคคีกันในหมู่สงฆ์ จัดเป็นสังฆกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเพื่อให้ภิกษุปฏิบัติเป็นต้นมา.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๒๑๐. “สุณาทู เม ภนเต สงฺโฆ. อชฺช ปวารณา. ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกลํ สงฺโฆ ปวาเรยฺยา”ติ.

เถเรน ภิกขุณา เอกํสู อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา อุกฺกุฏฺทํ นิสิตฺติวา อณฺชลิ ปคฺคเหตฺวา เอวฺมสฺส วจฺนีโย “สงฺฆํ อวฺโส ปวาเรมิ ทิฏฺฐเณ วา สุตฺเน วา ปริสงฺกาย วา. วทฺนตุ มํ อายสฺมนโต อนุกมฺปิ อูปาทาย. ปสฺสนโต ปฏฺกิริสฺสามิ. ทฺติยมฺปิ อวฺโส สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเณ วา สุตฺเน วา ปริสงฺกาย วา. วทฺนตุ มํ อายสฺมนโต อนุกมฺปิ อูปาทาย. ปสฺสนโต ปฏฺกิริสฺสามิ. ทฺติยมฺปิ อวฺโส สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเณ วา สุตฺเน วา ปริสงฺกาย วา. วทฺนตุ มํ อายสฺมนโต อนุกมฺปิ อูปาทาย. ปสฺสนโต ปฏฺกิริสฺสามิ”ติ.

นวกฺเณ ภิกขุณา เอกํสู อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา อุกฺกุฏฺทํ นิสิตฺติวา อณฺชลิ ปคฺคเหตฺวา เอวฺมสฺส วจฺนีโย “สงฺฆํ ภนเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเณ วา สุตฺเน วา ปริสงฺกาย วา. วทฺนตุ มํ อายสฺมนโต อนุกมฺปิ อูปาทาย. ปสฺสนโต ปฏฺกิริสฺสามิ. ทฺติยมฺปิ ภนเต สงฺฆํเปฯ ทฺติยมฺปิ ภนเต สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเณ วา สุตฺเน วา ปริสงฺกาย วา. วทฺนตุ มํ อายสฺมนโต อนุกมฺปิ อูปาทาย. ปสฺสนโต ปฏฺกิริสฺสามิ”ติ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๒๑๐. “สุณาทู – ขอจงสดับ/ เม – ต่อข้าพเจ้า/ ภนเต – ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย/ สงฺโฆ. – สงฆ์/ อชฺช – วันนี้/ ปวารณา. – เป็นวันเป็นเครื่องยังกันและกันให้พอใจทั่ว/ ยถิ – ฌีว่า/ สงฺฆสฺส – แห่งสงฆ์/ ปตฺตกฺกลํ; – ความพร้อมถึงแล้ว/ สงฺโฆ – สงฆ์/ ปวาเรยฺยา”ติ. – พึงให้พอใจทั่ว”ดังนี้/

เถเรน – ผู้เป็นเถระ/ ภิกขุณา – อันภิกษุ/ เอกํสู – ให้เสียงบ่าข้างหนึ่ง/ อุตฺตราสงฺคํ – ซึ่งผ้าเป็นเครื่องคล้องที่เหนืออวัยวะด้านซ้าย/ กริตฺวา – กระทำแล้ว/ อุกฺกุฏฺทํ – โดยการกระโหย่ง/ นิสิตฺติวา – นั่งแล้ว/ อณฺชลิ – ซึ่งการประนมมือ/ ปคฺคเหตฺวา – ประคองไว้ข้างหน้าแล้ว/ เอวฺมสฺส – อย่างนี้ พึงเป็น/ [สงฺโฆ – สงฆ์]/ วจฺนีโย; – เป็นผู้ที่ควรบอกกล่าว/

“[อหํ – ข้าพเจ้า]/ สงฺฆํ – ยังสงฆ์/ อวฺโส – ดูก่อนท่านผู้มีอายุ/ ปวาเรมิ – ย่อมให้พอใจทั่ว/ ทิฏฺฐเณ วา – ที่เห็นแล้วบ้าง/ [วตฺถุณา – ด้วยเรื่อง]/ สุตฺเน วา – ที่ได้สดับแล้วบ้าง/ [วตฺถุณา – ด้วยเรื่อง]/ ปริสงฺกาย วา. – ด้วยความรังเกียจโดยรอบบ้าง/ วทฺนตุ – จงบอกกล่าวเถิด/ มํ – ซึ่งข้าพเจ้า/ อายสฺมนโต – ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย/ อนุกมฺปิ – ซึ่งความอนุเคราะห์/ อูปาทาย – เข้าไปถือเอาแล้ว/ ปสฺสนโต – เมื่อเห็น/ ปฏฺกิริสฺสามิ. – จักกระทำคืน/

ทุติยมิ - แม้ในวาระที่ ๒/ [อหิ - ข้าพเจ้า]/ อาวุโส - คู่ก่อนท่านผู้มีอายุ/ สงฆ์ - กับสงฆ์/ ปวาเรมิ - ย่อมให้พอใจทั่ว/ ทิฏฐเน วา - ที่เห็นแล้วบ้าง/ [วตถุณา - ด้วยเรื่อง]/ สุตเน วา - ที่ได้สดับแล้วบ้าง/ [วตถุณา - ด้วยเรื่อง]/ ปริสกาย วา. - ด้วยความรังเกียจโดยรอบบ้าง/ วทนตุ - จงบอกกล่าวเถิด/ มํ - ซึ่งข้าพเจ้า/ อายสฺมนโต - ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย/ อนุกมปิ - ซึ่งความอนุเคราะห์/ อุปาทาย - เข้าไปถือเอาแล้ว/ ปสฺสนโต - เมื่อเห็น/ ปฏิกิริสสามิ. - จักกระทำคืน/

ตติยมิ - แม้ในวาระที่ ๓/ [อหิ - ข้าพเจ้า]/ อาวุโส - คู่ก่อนท่านผู้มีอายุ/ สงฆ์ - กับสงฆ์/ ปวาเรมิ - ย่อมให้พอใจทั่ว/ ทิฏฐเน วา - ที่เห็นแล้วบ้าง/ [วตถุณา - ด้วยเรื่อง]/ สุตเน วา - ที่ได้สดับแล้วบ้าง/ [วตถุณา - ด้วยเรื่อง]/ ปริสกาย วา. - ด้วยความรังเกียจโดยรอบบ้าง/ วทนตุ - จงบอกกล่าวเถิด/ มํ - ซึ่งข้าพเจ้า/ อายสฺมนโต - ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย/ อนุกมปิ - ซึ่งความอนุเคราะห์/ อุปาทาย - เข้าไปถือเอาแล้ว/ ปสฺสนโต - เมื่อเห็น/ ปฏิกิริสสามิ”ติ. - จักกระทำคืน”ดังนี้/

นวเกน - ผู้ใหม่/ ภิกขุณา - อันภิกษุ/ เอกํ - ให้เสียงบ่าข้างหนึ่ง/ อุตฺตราสํ - ซึ่งผ้าเป็นเครื่องคล้องที่เหนืออวัยวะด้านซ้าย/ กริตฺวา - กระทำแล้ว/ อุกกุฏิกิ - โดยการกระโหย่ง/ นิสิตฺวา - นั่งแล้ว/ อณฺชลิ - ซึ่งการประนมมือ/ ปคฺคเหตฺวา - ประคองไว้ข้างหน้าแล้ว/ เอวํสฺส - อย่างนี้ พึงเป็น/ [สงฺโฆ - สงฆ์]/ วจฺนีโย; - เป็นผู้ที่ควรบอกกล่าว/

“[อหิ - ข้าพเจ้า]/ สงฆ์ - กับสงฆ์/ ภาเน - ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ ปวาเรมิ - ย่อมให้พอใจทั่ว/ ทิฏฐเน วา - ที่เห็นแล้วบ้าง/ [วตถุณา - ด้วยเรื่อง]/ สุตเน วา - ที่ได้สดับแล้วบ้าง/ [วตถุณา - ด้วยเรื่อง]/ ปริสกาย วา. - ด้วยความรังเกียจโดยรอบบ้าง/ วทนตุ - จงบอกกล่าวเถิด/ มํ - ซึ่งข้าพเจ้า/ อายสฺมนโต - ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย/ อนุกมปิ - ซึ่งความอนุเคราะห์/ อุปาทาย - เข้าไปถือเอาแล้ว/ ปสฺสนโต - เมื่อเห็น/ ปฏิกิริสสามิ. - จักกระทำคืน/

ทุติยมิ - แม้ในวาระที่ ๒/ ภาเน - ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ สงฺฆาเปฯ - กับสงฆ์ ฯลฯ/ ตติยมิ - แม้ในวาระที่ ๓/ [อหิ - ข้าพเจ้า]/ ภาเน - ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ สงฆ์ - กับสงฆ์/ ปวาเรมิ - ย่อมให้พอใจทั่ว/ ทิฏฐเน วา - ที่เห็นแล้วบ้าง/ [วตถุณา - ด้วยเรื่อง]/ สุตเน วา - ที่ได้สดับแล้วบ้าง/ [วตถุณา - ด้วยเรื่อง]/ ปริสกาย วา. - ด้วยความรังเกียจโดยรอบบ้าง/ วทนตุ - จงบอกกล่าวเถิด/ มํ - ซึ่งข้าพเจ้า/ อายสฺมนโต - ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย/ อนุกมปิ - ซึ่งความอนุเคราะห์/ อุปาทาย - เข้าไปถือเอาแล้ว/ ปสฺสนโต - เมื่อเห็น/ ปฏิกิริสสามิ”ติ. - จักกระทำคืน”ดังนี้/

๓. การแปลโดยความ

(วิธีพิจารณา)

ภิกษุทั้งหลาย ก็แลภิกษุเหล่านั้นพึงพิจารณาอย่างนี้

ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่า

(สัพพสังคาหิกญัตติ)

[๒๑๐] ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันพิจารณา ถ้าสงฆ์พร้อม กันแล้ว สงฆ์พึงพิจารณา

ภิกษุผู้เถระพึงห่มอุตตราสงค์เฉียงบ่าข้างหนึ่ง นั่งกระโหย่ง ประนมมือ กล่าวกับ สงฆ์อย่างนี้ว่า

(เตวาจิกาพิจารณา)

ท่านทั้งหลาย กระผมขอพิจารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึกสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายได้ช่วยอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนกระผม เมื่อกระผมทราบจักได้แก้ไขต่อไป

ท่านทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๒ กระผมขอพิจารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึกสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายได้ช่วยอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนกระผม เมื่อกระผมทราบจักได้แก้ไขต่อไป

ท่านทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ กระผมขอพิจารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึกสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายได้ช่วยอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนกระผม เมื่อกระผมทราบจักได้แก้ไขต่อไป

ภิกษุผู้นวกะพึงหม่อตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง นั่งกระโหย่ง ประนมมือ กล่าวกับ สงฆ์อย่างนี้ว่า
ท่านผู้เจริญ กระผมขอปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึกสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายได้ช่วย
อนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนกระผม เมื่อกระผมทราบจักได้แก้ไขต่อไป

ท่านผู้เจริญ แม้ครั้งที่ ๒ กระผมขอปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึกสงสัยก็ดี ขอท่าน
ทั้งหลายได้ช่วยอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนกระผม เมื่อกระผมทราบจักได้แก้ไขต่อไป

ท่านผู้เจริญ แม้ครั้งที่ ๓ กระผมขอปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ยินก็ดี ด้วยนึกสงสัยก็ดี ขอท่าน
ทั้งหลายได้ช่วยอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนกระผม เมื่อกระผมทราบจักได้แก้ไขต่อไป.^๕

๔. สรุป

การปวารณานั้น มีสาระสำคัญที่พุทธศาสนิกชนสามารถนำมาปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวันได้เช่นกัน เป็นการ
สร้างระเบียบวินัยเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน เพราะการอยู่ร่วมกันนั้นย่อมต้องมีระเบียบวินัยที่เอื้อประโยชน์ให้เกิด
กิจกรรมทั้งที่มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

การปวารณาของพระภิกษุสงฆ์ ถือเป็นแบบอย่างที่ดีงามในการสร้างระเบียบวินัยเพื่อการอยู่ร่วมกัน การ
ยอมรับการว่ากล่าวตักเตือนจากคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม โดยไม่ถือว่าเป็นการล่วงเกินดูหมิ่นกัน จึงเป็นพฤติกรรมที่ดี
และน่ายกย่อง ควรที่เราจะยึดถือไว้เป็นแบบอย่างในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในการทำงาน ถ้าเรายอมรับคำว่่ากล่าว
ตักเตือนจากเพื่อนร่วมงาน แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น การทำงานก็จะมีอุปสรรคและก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้น
ในสังคมได้อย่างยั่งยืน.

^๕ วิ.มหา. (ไทย) ๔/๒๑๐/๓๓๕-๓๓๖.